

 OPEN SOCIETY INSTITUTE
EU Monitoring and Advocacy Program

 OPEN SOCIETY FOUNDATION
Media Program

Телевизијата во Европа:

Извештаи за следење
на состојбата 2008

Published by

OPEN SOCIETY INSTITUTE

Október 6. u. 12.
H-1051 Budapest
Hungary

400 West 59th Street
New York, NY 10019
USA

© OSI/EU Monitoring and Advocacy Program, 2008
All rights reserved.

TM and Copyright © 2008 Open Society Institute

EU MONITORING AND ADVOCACY PROGRAM

Október 6. u. 12.
H-1051 Budapest
Hungary

Websites

<www.eumap.org>

<www.mediapolicy.org>

Design & Layout by Q.E.D. Publishing

Благодарници

Овој извештај е подготвен како дел од една серија извештаи за извршен мониторинг со наслов „Телевизијата во Европа: Извештаи за развојот на ситуацијата са 2008 година“. Серијата нуди ажуриран преглед на ситуацијата во девет од првичните 20 држави покриени во серијата извештаи од 2005 година, насловени „Телевизијата во Европа: Регулатива, политики и независност“. Во извештаите за 2008 година се вклучени: Албанија, Бугарија, Чешка, Италија, Литванија, Македонија, Полска, Романија и Словачка.

Двете серии извештаи беа подготвени од Програмата за мониторинг и застапување на ЕУ (EUMAP) на Институтот отворено општество, и од Мрежната програма за медиуми (Media Program) на Фондацијата отворено општество, во соработка со локални експерти. EUMAP и Media Program ја истакнуваат водечката улога на следните лица во истражувањето и подготовката на нацртот на овој извештај.

Одговорноста за содржината на извештаите, во крајна линија, паѓа на двете Програми.

„Телевизијата во Европа – Дополнителни извештаи 2008, Македонија“

Уредници

Мариус Драгомير (Media Program)

Уредник и проектен менаџер

Марк Томсон (Media Program)

Уредник

Известувач за Македонија

Весна Шопар

*Европски Универзитет – Република
Македонија*

Тимот на ИОО

Гордана Јанковиќ (Media Program)

Директор на програма

Биљана Татомир (Media Program)

Заменик директор

Миријам Анати (EUMAP)

Застапување и комуникации

Андреа Гуруби Ватерсон (EUMAP)

Координатор на програмата

Чила Тот (EUMAP)

Програмски асистент

Јоост ван Бек (EUMAP)

Менаџер на интернет страна

Сергеј Шабанов (EUMAP)

Развој на интернет страницата

Благодарни сме на Центарот за независно новинарство (ЦЈИ) и на Агенцијата за мониторинг на медиуми, преку поддршката што ја дадоа во дистрибуцијата на извештајот, а особено сме и благодарни на Јоана Авадани, Извршен директор на центарот, која го обезбеди преводот на овој документ.

ПРЕДГОВОР

Телевизијата во Европа: Извештаи за развојот на ситуацијата за 2008 е проект за мониторинг на Програмата за мониторинг и застапување на ЕУ (EUMAP) на Институтот отворено општество, и на Мрежната програма за медиуми (Media Program) на Фондацијата отворено општество. Проектот се надоврзува на резултатите од изворните извештаи *Телевизијата во Европа: Регулатива, политики и независност* објавени во октомври 2005 година, со кои беа покриени 20 држави.

Заклучокот од извештаите од 2005 година беше дека централната улога на телевизијата како поддршка за демократијата во Европа е под сериозна закана. Извештаите покажаа дека јавните радиодифузни сервиси беа принудени да прават компромиси со квалитетот за да можат да се натпреваруваат со комерцијалните канали, како и дека голем број јавни сервиси беа зависни од владите или од политичките партии. Понатаму, видлива беше растечката концентрација во комерцијалниот сектор, често со јасно видливи политички врски. Таквиот развој на настаните претставуваше закана за плурализмот и различноста во радиодифузијата, при што најголемиот ризик беше регистриран во новите демократии од Централна и Источна Европа.

Изворниот проект *Телевизијата во Европа* и поврзаните активности за застапување завршија во јуни 2006 година. Оттогаш, Мрежната програма за медиуми финансираше неколку проекти за следење на состојбите, спроведени од партнерски организации во избраните држави, со цел да се промовираат извештаите и да се надградат наодите и заклучоците.

Во многу од државите вклучени во извештаите од 2005 година има регистрирано значајни промени во голем број од набљудуваните области. Од почетокот на проектот, во Март 2008 во Лондон, *Телевизијата во Европа: Извештаи за развојот на ситуацијата 2008* ги набљудува овие промени во девет од 20-те земји кои беа вклучени во изворната програма за мониторинг: Албанија, Бугарија, Чешка, Италија, Литванија, Македонија, Полска, Романија и Словачка. Овие држаби беа избрани поради постојаните значајни промени во радиодифузната сцена.

Телевизијата во Европа: Извештаи за развојот на ситуацијата 2008 ги оцртува главните промени во радиодифузното законодавство, политиките и пазарите во последните три години и го оценува напредокот – или недостатокот на напредок – што овие држави го постигнале во унапредувањето на независноста и плурализмот во нивните радиодифузни сектори.

Како и во оригиналните извештаи од 2005 година, оваа ажурирана верзија е наменета на носителите на политики, активистите на граѓанското општество и

академската заедница, како придонес за остварување на промени таму каде што се потребни.

Извештаите по држави беа подготвени од локалните експерти, во соработка со партнерски невладини организации. Сите извештаи се подготвени според истата методологија, што овозможува компаративна анализа. Конечната одговорност за содржината на извештаите е на ИОО и ФИОО.

За EUMAP

EUMAP, Програма за мониторинг и застапување во ЕУ на Институтот отворено општество, го следи развојот на избрани човекови права и владеешето на правото во Европската Унија и во државите кандидати и потенцијални кандидати за членство.

EUMAP соработува со национални експерти и невладини организации (НВО) во собирањето на податоците за извештаите кои се дистрибуираат во цела Европа и во светот. Извештаите имаат за цел да охрабрат пошироко учество во процесот на артикулирање на заедничките демократски вредности на ЕУ, како и во тековниот мониторинг на почитувањето на стандардите за човековите права во Унијата.

Освен извештаите од проектот Телевизијата во Европа, EUMAP во моментот е фокусирана на пристапот до образованието за Ромите и на ситуацијата во која се наоѓаат муслиманите во одбрани земји-членки на ЕУ.

Претходните извештаи на EUMAP ги вклучуваат серијата извештаи Телевизијата во Европа во 2005 година, како и извештаи за заштита на малцинствата, правата на лицата со интелектуален хендикеп, независноста на судството, капацитетите на правосудните системи, корупцијата и антикорупциските политики, и еднаквите можности за мажите и жените.

Сите извештаи на EUMAP, како и дополнителни информации за програмата се достапни на веб страната www.eumap.org.

За Media Program

Мрежната програма за медиуми има за цел промоција на независни, професионални и одржливи медиуми и квалитетно новинарство, пред се во државите кои минуваат низ процесот на демократизација и изградба на функционални медиумски пазари.

Медиумската програма поддржува иницијативи кои имаат за цел да помогнат во усогласување на медиумското законодавство со меѓународните стандарди, унапредување на професионализмот на новинарите и управителите на медиумите, јакнење на здруженијата на медиумските професионалци и

воспоставување на механизми за саморегулација. Програмата за медиуми исто така дава поддршка на медиумски куќи кои ги застапуваат вредностите на отвореното општество, како и напори за следење и спротивставување на кршењата на слободата на медиумите, и промовира промени во медиумските политики кои обезбедуваат плурализам на сопственоста на медиумите и различност на мислењата.

Иако Медиумската програма традиционално е фокусирана на Централна, Источна и Југоисточна Европа, ЗНД и Монголија, во претходните неколку години програмата го прошири своето внимание и на Западна и Јужна Африка, Југоисточна Азија и Латинска Америка.

Телевизијата во Европа:

Извештаи за следење
на состојбата 2008

Македонија
од Весна Шопар

Содржина

A. Резиме	13
B. Препораки	15
1. Оригинални препораки од извештајот за 2005	15
1.1 Политики	16
1.2 Регулаторни тела	17
1.3 Односи во индустријата и етички прашања	18
2. Нови препораки засновани на Извештајот за 2008 ...	18
2.1 Медиумски политики и законодавство	18
2.2 Совет за радиодифузија	18
2.3 Јавен радиодифузен сервис	19
2.4 Комерцијална радиодифузија	19
C. Главни наоди на Мониторингот за следење на состојбите	20
1. Оштото окружување во кое функционира радиодифузијата	20
1.1 Клучни новини во законодавството и политиките	20
1.2 Законски одредби на ЕУ	23
1.3 Радиодифузен пазар	25
2. Регулатива и лиценцирање во телевизискиот сектор	26
2.1 Регулаторни тела и рамки	26
2.2 Систем на лиценцирање	32
3. Регулатива и управување со јавниот телевизиски сервис (ЈРС)	37
3.1 Законодавство и политики за ЈРС	37
3.2 Управувачка структура на ЈРС	40
3.3 Финансирање на ЈРС	44
3.4 Уредувачки стандарди	46
4. Комерцијална радиодифузија	48
4.1 Регулатива и управување	48
4.2 Сопственост и вкрстена сопственост	48
4.3 Рекламен пазар	51

4.4 Уредувачки стандарди и независност	52
4.5 Регионална и локална радиодифузија	53
5. Програми	55
5.1 Програмска понуда	55
5.2 Општи одредби и квоти	56
5.3 Обврски на ЈРС	57
6. Заклучоци	58
АНЕКС 1. Законодавството цитирано во овој Извештај	60
АНЕКС 2. Литература	61

Индекс на табели

Табела 1. Преглед на развојот на законодавството во Македонија 2005–2007	24
Табела 2. Гледаност на водечките ТВ канали во 2007	26
Табела 3. Нови овластувања на Советот за радиодифузија за изрекување казнени мерки	31
Табела 4. Буџетот на МРТ за 2005–2006	46
Табела 5. Удел во приходите од рекламирање на телевизиите во брuto износи во 2006 година	52
Табела 6. Емисиите на најголемите национални ТВ станици во 2006 година (во проценти)	55

Кратенки

АЕК	Агенција за електронски комуникации
АПЕММ	Асоцијација на приватни електронски медиуми на Македонија
ЦРМ	Центар за развој на медиуми
МРД	Македонска Радиодифузија
МР	Македонско радио
МРТ	Македонска Радио-телевизија
МТВ	Македонска телевизија
ОБСЕ	Организација за безбедност и соработка во Европа
ЈПАУ	Јавно претпријатие за Аеродромски услуги

СММИ Стратешки маркетинг и медиумски истражувања

ВМРО-

ДПМНЕ Внатрешна Македонска Революционерна Организација –
Демократска партија за македонско национално единство

ЗНМ Здружение на новинарите на Македонија

А. Резиме

Во трите години од пишувањето на оригиналниот извештај *Телевизијата во Европа* за Македонија, видовме неколку парадоксални новини во македонската радиодифузија. Од една страна, Собранието конечно усвои прогресивно законодавство кое ја донесе Република Македонија на линијата на европските стандарди за регулаторна независност и јавната радиодифузија. Од друга страна, таквиот напредок имаше мал ефект врз огромните структурни проблеми во радиодифузниот сектор.

Според Законот за радиодифузија, телевизијата во Македонија се состои од јавни, комерцијални и непрофитни телевизиски станици, како и кабловски и сателитски мрежи. Јавниот радиодифузер е притиснат од проблеми кои се толку длабоки што е тешко да се види како би можеле да бидат решени. Наспроти предолгиот процес на реструктурирање, јавниот радиодифузен сервис останува парализиран од финансиска, кадровска и програмска криза. Комерцијалната телевизија доминира со рејтинг листите со програмска шема која ниту се приближува до стандардите за јавен сервис, ниту пак ја стимулира квалитетната локална продукција.

Лиценците за кабелски и сателитски емитувачи не се доделени. Постоечките кабловски оператори во Македонија пакуваат странски канали со широка понуда на програми и услуги. Непрофитните радиодифузери и натаму се базични потфати со многу мал обем. Македонскиот пазар е пренатрупан, со 114 радио и телевизиски станици, а квалитетот на програмата е далеку од задоволителен. Програмите се монотони и во нив не се вложува многу. Во програмската шема доминира забавата и малку локално произведени квалитетни програми.

Законската рамка претрпе значајни промени од 2005 година, пред сè благодарение на усвојувањето на новото радиодифузно законодавство таа година, кое подоцна беше менувано амандмански. Законодавството ги почитува европските медиумски и аудиовизуелни стандарди и законодавство (*acquis communautaire*), особено одредбите за европската продукција, рекламирањето, спонзорството и теле-шопингот. Процедурата за добивање радиодифузна лиценца е либерализирана, како за домашните така и за странските радиодифузери. Медиумската концентрација е прецизно регулирана, но релевантните одредби сè уште не се применуваат. Самостојноста на јавниот радиодифузен сервис и на регулаторното тело се зајакнати со новото законодавство.

Сепак, и покрај турбуленциите во одредени области, примената на новото законодавство се одвиваше според планот. Членовите на новиот Совет за радиодифузија беа именувани, иако под силен притисок кој доаѓаше од граѓанското општество и Европската комисија, која инсистираше на исклучување на политичките партии од процесот. Советот доби неколку

дополнителни овластувања и се обидува да го применува законот многу поефикасно, благодарение, меѓу другите, и на поддршката што ја добива од локални и странски експерти. Советот за радиодифузија усвои Стратегија за развој на радиодифузијата, заедно со соодветен Акциски план. Иако Владата одби да ја поддржи стратегијата, Советот за радиодифузија почна со имплементацијата на Акцискиот план.

Она што недостасува е ефикасна примена на конкретни мерки против оние радиодифузери кои го кршат законот, особено во областа на сопственоста, програмските стандарди и рекламирањето.

Во Македонската радио-телевизија (МРТ) имаше неколку промени во управата. Во 2006 и 2007 година, раководството и уредниците беа сменети неколку пати, што имаше негативен ефект врз емитуваните програми и рејтингот. Финансиските проблеми на МРТ се продлабочуваат. Финансирањето од средствата собрани преку радиодифузната такса, од кое делумно зависи МРТ, колабираше; уплатите драматично се намалија во 2007 на едвај 0,5 проценти од домаќинствата. Финансирањето од фондовите на Владата и од Буџетот на РМ се само привремена мерка која и штети на независноста на станицата. Тоа, исто така е дискутабилно поради фактот што државата има право да финансира само специфични емисии на јавниот сервис, како што е програмата за иселениците. Денес, основен проблем е неподготвеноста на управата на МРТ да се обиде да ја собира радиодифузната такса на поефикасен начин, затоа што е полесно да се чека на дотациите од Владата. Таквото помирување со катастрофалната ситуација е систематски поттикнувано од политичарите кои сакаат да ја задржат МРТ во финансиска зависност од државата.

Комерцијалните радио и ТВ станици го комплетираа процесот на замена на старите договори за концесија со радиодифузни лиценци кои ги издава Советот за радиодифузија. Паралелно со активностите за унапредување на независноста на Советот, оваа мерка треба да го намали владиното мешање во регулирањето на радиодифузниот сектор. Програмската понуда, од друга страна, не е подобрена и нема промени во сопственичката структура, и покрај повремените отворени кршења на регулативата за медиумската концентрација.

Пазарот на кабловската радиодифузија минува низ динамични и турбулентни промени. Постојат повеќе од 118 локални оператори, од кои само 53 ги регистрирале нивните програмски пакети кај Советот за радиодифузија. Останатите продолжуваат да работат без обезбедени авторски права за програмите што ги емитуваат. Во меѓувреме, кабловскиот сектор се консолидира; еден странски инвеститор купи 13 кабловски оператори во централниот регион на Македонија и планира нови аквизиции. Осум кабловски оператори од централна и јужна Македонија формираат телекомуникациски конзорциум како обид да се заштитат од можноста да бидат превземени од странски инвеститори.

В. Препораки

1. ОРИГИНАЛНИ ПРЕПОРАКИ ОД ИЗВЕШТАЈОТ ЗА 2005¹

<i>Медиумско законодавство</i>	
<p>Собранието и Владата треба да усвојат нов Закон за радиодифузна дејност што е можно поскоро. Оваа обврска е наведена во владините „Одговори на дополнителни прашања од Прашалникот на ЕУ за економските критериуми и поглавјата од <i>Acquis</i>.² Граѓанското општество, медиумската индустрија и академската заедница треба да инсистираат на остварување на оваа обврска, интензивно да ја следат и да помагаат во собраниската процедура. Собранието и Владата треба да обезбедат полна имплементација на новиот Закон за радиодифузна дејност по усвојувањето, а особено во поглед на воспоставување на институциите во МРТ предвидени со законот, како и да обезбедат законски и политички гаранции за нејзината независност.</p>	<p>Препораките 1 и 2 беа усвоени. Законот за радиодифузија од 2005 година имаше позитивно влијание. Третата препорака не беше усвоена но останува релевантна. Сепак, наместо Собранието и Владата, Советот за радиодифузија би требало да земе многу поактивен став во полната примена на одредбите на Законот за радиодифузија.</p>
<i>Радиодифузни политики</i>	
<p>4. Собранието, како основач на Македонската радио-телевизија (МРТ), треба да организира собраниска дебата за иднината на јавниот радиодифузен сервис. Главна цел на дебатата треба да биде усвојување на стратегија за финансиска консолидација, модернизација на опремата и зајакнување на човечките ресурси.</p>	<p>Оваа препорака не беше усвоена. Според Законот за радиодифузија од 2005 година, Собранието повеќе не е основач на МРТ. Сепак, останува потребата од дебата за иднината на МРТ. Советот за радиодифузија треба да организира поширока дебата за иднината на јавниот радиодифузен сервис, со вклучување на надлежните министерства, МРТ и медиумските експерти. По дебатата, Советот за радиодифузија треба да изврши притисок врз Советот и Управниот одбор на МРТ да ги имплементираат препораките кои ќе произлезат од дебатата</p>

¹ “Republic of Macedonia” in Open Society Institute, *Television across Europe: regulation, policy and independence*, Budapest, 2005 (hereafter OSI/Republic of Macedonia), pp. 1,224–1,226.

² Влада на Република Македонија, „Одговори на дополнителните прашања од Прашалникот на ЕУ за економските прашања и поглавјата од *Acquis*“, достапни на интернет на <http://www.sei.gov.mk/prasalnik>.

1.1 Политики

<p>5. Советот за радиодифузија, заедно со Комитетот за развој на радиодифузната мрежа, треба да организира, што е можно поскоро, широка јавна расправа за Националната стратегија за радиодифузниот сектор.</p> <p>6. Владата треба да обезбеди подготвување на нацрт на Национална стратегија за радиодифузниот сектор, со вклучување на националните искуства и европските стандарди и трендови.</p> <p>7. Собранието треба да ги направи усвојувањето на Стратегијата и нејзината полна имплементација свои приоритети.</p>	<p>Препораките 5, 6 и 7 беа делумно усвоени. Советот за радиодифузија усвои Стратегија за развој на радиодифузијата, која потоа беше прифатена од Собраниската комисија за транспорт и врски. Сепак, Владата ја отфрли оваа стратегија во Јануари 2008. Владата треба да ја усвои Стратегијата како дел од државната политика.</p>
<p>8. Владата треба да усвои план за воведување ново законодавство во областа на информатичкото општество, да усвои регулатива за интернет и други нови технологии.</p> <p>9. Владата треба да усвои Национална стратегија за електронски комуникации и информатичка технологија. Особено внимание треба да се посвети на поттикнувањето на воведување на нови информатички технологии и услуги. Заедно со експертите од универзитетите и истражувачките институции, јавните власти треба, во остварувањето на оваа задача, да ги вклучат и приватните претпријатија.</p>	<p>Овие препораки беа делумно усвоени. Владата подготви нацрт на Националната стратегија за електронски комуникации и информатичка технологија, која се уште не е усвоена од Собранието. Наспроти ова доцнење, мерките наведени во стратегијата се применуваат од страна на Владините тела како дел од нивните акциски планови.</p>
<p><i>Меѓународна поддршка</i></p>	
<p>10. Меѓународните организации кои го поддржуваат развојот на медиумите, како што е Единицата за развој на медиуми (ЕРМ) на ОБСЕ, треба да продолжат со својата финансиска, техничка и професионална поддршка, особено за медиумите кои ги покриваат интересите на маргинализираните</p>	<p>Поради надворешни фактори кои влијаеја на меѓународните организации, препораката 10 не можеше да биде усвоена. Меѓународните организации треба да ја обноват финансиската, техничката и професионалната поддршка. Центарот за развој на медиуми (ЦРМ), невладината организација која ја имаше водечката улога во Работната група за медиуми се до престанокот на Единицата за медиуми на</p>

<p>целни групи во општеството. 11. Пактот за стабилност за Југоисточна Европа, преку својата Единица за медиуми, а заедно со Работната група за медиуми на РМ, треба да иницијаат мониторинг на имплементацијата на новиот Закон за радиодифузна дејност, по неговото усвојување.</p>	<p>Пактот за стабилност во 2006 година, се придржуваше до препораката 11. ЦРМ продолжи да ја следи примената на Законот за радиодифузија.</p>
---	---

1.2 Регулаторни тела

<p><i>Јавен радиодифузен сервис</i></p>	
<p>12. Советот за радиодифузија, заедно со Македонската радио-телевизија (МРТ) и организациите на граѓанското општество, вклучително и новинарските здруженија, синдикатите и академската заедница, треба да организира широка јавна расправа за иднината на јавната радиодифузија во Македонија, како поддршка за процесот на натамошна трансформација во оваа сфера.</p>	<p>Оваа препорака не беше усвоена. Таа останува релевантна. Останува потребата од дебата за иднината на МРТ. (Види ја препораката 4 во 1.1. Политики)</p>
<p><i>Претставеност на малцинствата</i></p>	
<p>13. Советот за радиодифузија, радиодифузерите – МРТ и комерцијалните радиодифузни претпријатија – како и медиумските експерти и другите заинтересирани страни, треба да отворат расправа за етничитетот во јавната сфера, за да одредат на кој начин медиумите придонесуваат во креирањето разбирање или поделби помеѓу заедниците кои живеат во државата. Расправата треба да се фокусира на начините на кои медиумите можат да ги подобрат своите професионални перформанси во креирањето разбирање меѓу заедниците.</p>	<p>Оваа препорака не беше усвоена. Се уште постои потреба од таква расправа, проследена со дополнителни мерки. За да ги охрабри медиумите да дадат свој придонес кон промоцијата на разбирањето меѓу заедниците, Советот за радиодифузија треба да ја помогне изградбата на непрофитниот медиумски сектор преку поддршка за медиуми кои се фокусираат на меѓуетничката комуникација. МРТ, која емитува програми на повеќе малцински јазици, но не успева да промовира општествена кохезија, треба јасно да ги дефинира своите цели на полето на промоција на мултикултурализмот во своите програми.</p>

1.3 Односи во индустријата и етички прашања

<p>Здружението на новинари на Македонија (ЗНМ) и други новинарски професионални организации треба да воспостават систем од редовни дебати за новинарските професионални стандарди.</p> <p>Здружението на новинари на Македонија и други новинарски професионални организации треба да почнат преговори со сопствениците на медиумите за медиумските стандарди, етички кодекси и други саморегулаторни инструменти наменети за заштита на уредувачкиот интегритет на новинарите.</p> <p>Здружението на новинари на Македонија и други новинарски професионални организации треба најитно да воспостават соработка со синдикатот и да формулираат платформа за заштита на правата на вработените во медиумската индустрија.</p>	<p>Овие препораки беа делумно усвоени. ЗНМ беше поактивна во 2007 година и почна да спроведува повеќе активности од кои новинарите имаат полза. Здружението треба да продолжи со иницијативите во областите наведени во овие препораки.</p>
---	---

2. НОВИ ПРЕПОРАКИ ЗАСНОВАНИ НА ИЗВЕШТАЈОТ ЗА 2008

2.1 Медиумски политики и законодавство

1. Директоратот на ЕУ треба да ја оцени имплементацијата на Закон за радиодифузна дејност и Законот за електронски комуникации од 2005 година. Граѓанскиот сектор, медиумите и академската заедница во областа на комуникациите треба да инсистираат на ефикасна имплементација на овие обврски.

2.2 Совет за радиодифузија

2. Советот за радиодифузија, во соработка со независни тела за мониторинг, треба да развие еден сет од стандарди за радиодифузниот сектор, со мерливи показатели. Тоа ќе му помогне на Министерството за транспорт и врски да ги идентификува проблемите и дупките во имплементацијата на медиумското законодавство и постепено да ја ажурира законодавната рамка на полето на радиодифузијата. Системот на критериуми треба да го користат и регулаторните тела – Советот за радиодифузија и Агенцијата за електронски комуникации, во процесите на лиценцирање.

3. Советот за радиодифузија треба да организира повеќе дебати со главните заинтересирани страни за да обезбеди транспарентност во усвојувањето на политиките.

4. Пред да отвори тендер за лиценци за дигитално емитување, Советот за радиодифузија треба да соработува со Агенцијата за електронски комуникации во организацијата на една широка расправа, со учество на сите заинтересирани страни, за регулаторниот модел кој највеќе одговара на дигиталното опкружување, особено на полето на регулирање на дигиталната земска радиодифузија.

2.3 Јавен радиодифузен сервис

5. МРТ треба да развие инструменти за ефикасно собирање на радиодифузната такса. Владата треба да ја поддржи МРТ во тој процес, преку финансиските институции, како што се даночните власти.

6. Советот на МРТ треба да нарача независна ревизија на финансиските текови во МРТ и да ги направи резултатите јавно достапни.

2.4 Комерцијална радиодифузија

7. Асоцијацијата на приватни електронски медиуми на Македонија (АПЕММ) треба да усвои јасна стратегија за развој на комерцијалниот радиодифузен сектор.

8. Собранието треба да го дополни Законот за радиодифузија со одредби кои ќе го обврзат антимонополистичкото регулаторно тело, Комисијата за заштита на конкуренцијата, да ја спроведува регулативата за концентрација на сопственоста на медиумите. Антимонополистичкото регулаторно тело треба да ги разгледа случаите на концентрација на сопственоста во радиодифузниот сектор и да ги исправи забележаните неправилности.

9. Собранието треба да го дополни Законот за радиодифузија со одредби кои им забрануваат на политичарите да поседуваат радиодифузни претпријатија.

10. Советот за радиодифузија треба да воспостави независно тело, внатре во својата структура, за спроведување на новите *people-meter* мерења на гледаноста и слушаноста, обезбедувајќи на тој начин појасна слика за радиодифузниот пазар. Телото треба да биде финансирано од делот од парите собрани од наплата на радиодифузната такса.

С. Главни наоди на Мониторингот за следење на состојбите

1. ОШТОТО ОКРУЖУВАЊЕ ВО КОЕ ФУНКЦИОНИРА РАДИОДИФУЗИЈАТА

1.1 Клучни новини во законодавството и политиките

Во последните неколку години, радиодифузијата во Македонија помина низ значајни промени во неколку клучни области. Новиот Закон за електронски комуникации беше усвоен во февруари 2005 година.³ Во ноември таа година, Собранието го усвои новиот Закон за радиодифузија.⁴ Академската заедница на полето на комуникациите, медиумските експерти и претставниците на граѓанското општество беа вклучени во подготовката на нацртот, која според тврдењата на домашните и странските медиумски експерти носеше позитивни промени во регулирањето на сопственоста над радиодифузерите, уредувачката политика во јавната радиодифузија и положбата на регулаторните тела.

Во 2006 година беа именувани членовите на Советот за радиодифузија, Агенцијата за електронски комуникации и управните тела на јавниот радиодифузер.⁵ Во февруари 2007 година, Собранието го дополни Законот за радиодифузија.⁶ Најважните измени се однесуваа на управувањето со МРТ во смисла на именување на двочлено извршно тело на местото на претходната функција што ја извршуваше едно лице.

Главна промена во областа на политиките беше усвојувањето на новата Стратегија за развој на радиодифузијата, по еден долг и замрсен процес. Советот за радиодифузија работеше на стратегијата од јуни 2006 година, во консултации со неколку стручни тимови вклучувајќи го и ТАИЕХ, програма на Европската комисија која дава експертска помош во примената на законодавството на ЕУ. Стратегијата ги покрива радиодифузниот пазар, плурализмот и различностите во ТВ програмите, развојот на нови технологии и дигитализацијата, и пиратеријата на содржини, еден од најголемите

³ Закон за електронски комуникации, *Службен весник на Република Македонија*, бр. 13/05.

⁴ Закон за радиодифузната дејност, *Службен весник на Република Македонија*, бр. 100/05 (во натамошниот текст Закон за радиодифузија).

⁵ Членовите на Советот за радиодифузија беа именувани на 18 април 2006 година (седум членови) и на 23 мај 2006 година (два члена). Членовите на Советот на Македонската радио-телевизија беа именувани на 23 мај 2006 година.

⁶ Закон за измени и дополнувања на Законот за радиодифузна дејност, *Службен весник на Република Македонија*, бр. 10/07.

проблеми кои го кочат аудиовизуелниот пазар во Македонија. Нацрт верзија на стратегијата, отворена за јавна дебата, беше објавена на интернет страната на Советот во септември 2007 година. Регулаторот организираше неколку дебати за Стратегијата со медиумски, правни и економски експерти, како и со радиодифузери, претставници на граѓанското општество, МРТ и АЕК.

Стратегијата беше критикувана од неколку граѓански групи и медиумски експерти кои сметаа дека таа по прво е приказ на состојбите во македонската радиодифузија отколку обид да се дефинира вистинска стратегија за изградба на солидно радиодифузно опкружување. На крајот, регулаторот вклучи некои од конкретните препораки што експертите ги посочина на полето на авторските права, дигитализацијата и капацитетите на Советот. Регулаторот ја усвои Стратегијата, но таа беше отфрлена од Владата во јануари 2008 година, со објаснување дека се судира со нејзината општа политика во областа на телекомуникациите. И покрај одбивањето од страна на Владата, Советот за радиодифузија усвои Акциски план со конкретни чекори за имплементација на Стратегијата во Март 2008.

Собранието и Советот за радиодифузија не организираа дебати за иднината на МРТ, имено за финансиската консолидација, модернизацијата и јакнењето на нејзините човечки ресурси. Наместо тоа, неколку дебати беа организирани од невладината организација Центар за развој на медиуми. Последната од тие дебати, за работењето на МРТ според новиот Закон за радиодифузија, се одржа во јуни 2007 година.

Уште во септември 2005 година, Собранието ја усвои Националната стратегија за развој на информатичкото општество за периодот 2005-2007 година. Главна цел на Стратегијата беше изградба на одржливо и инклузивно информатичко општество преку соработка со јавниот и приватниот сектор, академската заедница и другите заинтересирани лица. Стратегијата почива на седум столба: Инфраструктура; е-бизнис; е-влада; е-образование; е-здравство; е-граѓанство и регулатива. Стратегијата имаше поддршка од сите партии застапени во Собранието, што беше прв случај таков документ да добие толку сеопфатна политичка поддршка. Заедно со Стратегијата, Владата усвои и Акциски план кој ги распореди одговорностите за имплементација на одредбите од Стратегијата на различни државни институции.

Но новата Влада која дојде на власт по Изборите во 2006 година не изрази спремност да ја имплементира оваа стратегија.⁷ Според прелиминарните проценки на АЕК, само помеѓу 20 и 30 проценти од Акцискиот план се спроведени, главно поради недоволни финансиски средства обезбедени од

⁷ Опозиционата ВМРО-ДПМНЕ, централно-десна партија, победи на собраниските избори одржани во јули 2006 година.

Владата.⁸ Дури и тоа ограничено постигнување беше резултат од активностите на меѓународните организации и донатори.

Стратегијата предложи и воспоставување на Агенција за информатичко општество, под надзор на совет во кој ќе бидат претставени сите министерства и граѓанското општество. Новата Влада се откажа од тој план, изјавувајќи дека таа сака да воспостави Министерство за информатички технологии. Опозицијата се спротивстави на таквиот план и продолжи да ја поддржува идејата за создавање агенција. По неуспехот на Владиниот обид да ги протурка законските одредби за воспоставување на Министерство во Собранието, таа реши да ја воспостави функцијата Министер за информатички технологии без портфолио.

Во април 2007 година, Министерството за транспорт и врски подготви нацрт верзија на Националната стратегија за електронски комуникации и информатичка технологија. Националниот совет за информатичко општество, советодавно тело задолжено за оценување на имплементацијата на Стратегијата, треба да биде воспоставено до крајот на мај 2008. Се уште не е јасно кога Собранието ќе расправа и гласа за Стратегијата.

Меѓународната поддршка од Единицата за развој на медиуми при мисијата на ОБСЕ се концентрираше, пред се, на трансформацијата на државниот во јавен радиодифузен сервис, како и на имплементацијата на новиот Закон за радиодифузија. Мониторингот на имплементацијата на законот го врши специјална работна група која работи во склоп на ЦРМ.

Етичките прашања кои влијаат врз медиумите и натаму се маргинализирани. Постои мал интерес за дебата за професионалните стандарди за новинарите. Главен исклучок од тоа правило е Македонскиот институт за медиуми, невладината организација специјализирана за обука на новинари и други медиумски професионалци, која во декември 2006 година организираше конференција на тема професионалното новинарство и развојот на медиумите во Македонија, со посебен акцент на саморегулацијата. Заклучоците од конференцијата ја потцртаа потребата од унапредување на почитувањето на професионалниот кодекс од страна на новинарите како и воведување на инструменти кои ќе обезбедат професионално новинарство.

Во медиумската индустрија се уште не постои платформа за заштита на правата на вработените. Новото раководство на ЗНМ, најголемата новинарска организација, избрано во 2007 година на чело со новиот Претседател Роберт Поповски, признат новинар и модератор, усвои многу поактивен приод. Друга

⁸ Една оценка на примената на овој план се очекува да биде објавена од АЕК во блиска иднина. (Интервју со Бардил Јашари, член на АЕК и Извршен директор на Фондацијата Метаморфозис од Скопје, специјализирана организација која работи на полето на ИКТ, Скопје, 9 април 2008).

причина за зголемената активност на ЗНМ е обновувањето на странските донации во последните две години. Денес ЗНМ многу повнимателно ги следи прашањата кои влијаат врз работата на новинарите; на пример, здружението водеше кампања против корупцијата меѓу новинарите и реагираше многу поостро во случаите на употреба на говор на омразата.

Во подготовка се три нови закони: за радиодифузната дејност; за електронски комуникации; и за претпријатието за пренос Македонска Радиодифузија (МРД). Последниот закон предвидува трансформација на МРД од компанија во државна сопственост во акционерско друштво, при што целосната приватизација би завршила до 2015 година.

1.2 Законски одредби на ЕУ

Системот на сопственост е релаксиран, иако се уште недостасуваат прецизни ограничувања во областа на медиумска концентрација. Понатаму, отстранети се сите ограничувања за странските вложувања во радиодифузијата. Законот за радиодифузија од 2005 година исто така содржи одредби за транспарентноста на сопственичката структура на медиумите. Оваа регулативи ги следат европските препораки за правилата за рекламирање, телешопинг и спонзорство.

По замената на системот на концесии со лиценци, приватните радио и телевизиски станици почнаа процес на редефиниција на нивните формати.⁹ Сите радиодифузери, јавни и комерцијални, ја адаптираат структурата на нивните програми за да се придржуваат до регулативата, вклучувајќи ги и одредбите за европски аудиовизуелни дела, оригинални дела на македонски јазик и на јазиците на другите заедници, како и вокална музика на македонски или други јазици.

⁹ Совет за радиодифузија, „Правилник за форматите на радио и телевизиските програмски сервис“, 30 октомври 2006 година.

Табела 1. Преглед на развојот на законодавството во Македонија 2005–2007

Закон	МРТ	Совет за радиодифузија	Приватни радиодифузери
	<i>Управувачки структури</i>	<i>Состав</i>	<i>Сервиси</i>
2005 Закон за радиодифузија	<p>– Измена на системот на именување на Советот на МРТ, кој е составен од претставници на граѓанското општество, додека неговиот Извршен директор се бира преку отворен конкурс. (Советот и Извршниот директор на МРТ ги предлага и именува Собранието).</p> <p>– Промени во управувачката структура на МРТ, која се состои од Совет на МРТ, Управен Одбор и Генерален Директор. (Претходно се состоеше од Управен одбор, Финансиски одбор и Извршен директор).</p> <p>– Го намали бројот на членови на УО од 11 на седум, кои ги бира Советот на МРТ по претходен јавен натпревар. (Претходно, Управниот одбор го предлагаа и именуваа Собранието и вработените во МРТ).</p> <p><i>Програми</i></p> <p>– Ја обврза МТВ да емитува еден програмски сервис на македонски јазик (МТВ1) и еден програмски сервис на јазиците на другите мнозински заедници во Македонија (МТВ2).</p> <p>– Наметна квоти за европски програми.</p> <p>– Го забрани рекламирањето на МТВ во периодот помеѓу 17:00 и 21:00 часот.</p> <p>– Го забрани политичкото рекламирање.</p>	<p>– Го ограничи бројот на мандати за членовите на Советот од два на еден.</p> <p>– Го зголеми бројот на критериуми кои значат одбивање за членство во Советот.</p> <p><i>Овластувања</i></p> <p>– Ги зголеми овластувањата на Советот од само „советодавни“ функции на пошироки овластувања во однос на лиценцирањето, мониторингот, усвојувањето на второстепена регулатива, санкциите и учеството во подготвувањето на законски нацрти.</p> <p><i>Транспарентност</i></p> <p>– Го обврза Советот за радиодифузија да организира јавни средби со сите заинтересирани страни барем еднаш на три месеци, за да им овозможи да ги претстават нивните мислења за прашања поврзани со радиодифузијата.</p> <p>– Содржи одредби кои им овозможуваат на апликантите незадоволно од одлуките на Советот да покренат судска постапка против регулаторното тело.</p>	<p>– Зголемена минимална количина на дневно емитување <i>Нови сектори</i></p> <p>– Воведе концепт за непрофитен радиодифузен сектор.</p> <p>– Воведе концепт за регионално емитување (покрај локалното и националното ниво).</p> <p>– Го замени системот на концесии со радиодифузни лиценци.</p> <p><i>Сопственост</i></p> <p>– Ги отстрани сите ограничувања за странските вложувања во радиодифузијата.</p> <p>– Ги промени одредбите за концентрација на сопственоста, дозволувајќи националните радиодифузери да поседуваат до 50 проценти од друго радиодифузно друштво (од претдно важечките 25 проценти).</p> <p>– Ја дефинира концентрацијата на сопственост кај радио и ТВ станици кои исто така поседуваат:</p> <ul style="list-style-type: none"> • радиодифузни компании преку законски дозволеният број; • издавач кој издава дневен весник на територијата која ја покрива радиодифузетот; • новинска агенција; • рекламни компании, компании за истражување на пазарот и јавното мислење, радиодифузни дистрибутери, филмски продуценти, и телекомуникациски компании.

Дополнет Закон за радиодифузија од 2007	<i>Управувачки структури</i>		
	– Ја промени позицијата на Извршниот директор од едно лице во извршен тим од два извршни директори и нивни заменици. – Дозволи именување на странски граѓани на раководни функции во МРТ. ¹⁰		

1.3 Радиодифузен пазар

Пазарот на електронски медиуми се состои од 114 радиодифузери, 52 телевизии и 62 радио станици. Јавните станици денес ги чинат трите ТВ канали и петте радио канали на МРТ.¹¹ Комерцијалниот сектор се состои од: Осум национални станици (пет ТВ станици и три радио станици); 27 оператори со регионално покривање (11 ТВ и 16 радио станици); и 79 локални радиодифузери (36 ТВ и 43 радио станици). На кабловскиот пазар работат 118 оператори, обврзани со закон да ја известуваат Агенцијата за електронски комуникации за нивните операции. Исто така, треба да ги регистрираат нивните програмски пакети кај Советот за радиодифузија. Само 53 оператори ја имаат исполнето таа обврска. Советот за радиодифузија им наложи на останатите да престанат со работа.¹²

Конкуренијата на национално ниво е жестока. Доминираат комерцијалните станици, кои контролираат 95 проценти од рекламниот пазар (А1 ТВ, 51 процент; Канал 5, 21,5 проценти; и Сител ТВ, 17,1 процент). Трите канали на Македонската Телевизија (МТВ) контролираат само 0,9 проценти од пазарот комбинирано. Комерцијалните национални станици исто така ги имаат водечките позиции во смисла на гледаноста. *(Види табела 2)*

¹⁰ Оваа провизија подоцна беше укината од Уставниот суд. *(Види Секција 3.1 Законодавство и политики на ЈРС.*

¹¹ Во согласност со Законот за радиодифузија, Советот за радиодифузија одлучи дека 29-те локални јавни радио станици ќе се трансформираат во комерцијални радиодифузери.

¹² „Извештај за работата на Советот за радиодифузија на РМ за периодот од 01.01.2007 до 31.12.2007 година“, Скопје, март 2008 година, достапен на интернет на http://www.srd.org.mk/WBStorage/Files/IZVESTAJ_POSLEDEN.doc (во натамошниот текст Совет за радиодифузија, Годишен извештај 2007.

Табела 2. Гледаност на водечките ТВ канали во 2007

Канал	Удел од публиката (во проценти)
A1	23.7
Сител	12.3
MTV1	9.4
Kanal5	7.6
Телма	3.9
MTV2	2.3
АлсатМ	1.5
Сателитски канали	23.2
Други канали	15.3

Извор: СММРИ¹³

Најголемиот број локални радио и ТВ станици едвај преживуваат. Иако порано привлекуваа странски донации, од 2002 година наваму донаторите престанаа со „пумпање“ на готови пари во таквите станици, тврдејќи дека помошта не ја подобрила состојбата. Оние кои работат во мали, економски неразвивени средини се соочуваат со најлоши услови за работа.

2. РЕГУЛАТИВА И ЛИЦЕНЦИРАЊЕ ВО ТЕЛЕВИЗИСКИОТ СЕКТОР

2.1 Регулаторни тела и рамки

Според Законот за радиодифузија од 2005 година, Советот за радиодифузија, воспоставен како независно тело, се здоби со поголеми овластувања, особено во смисла на давање и одземање на радиодифузни лиценци, примената на законодавството и усвојувањето на стратегии и политики.

Главни тела со одговорност на полето на радиодифузијата се Советот за радиодифузија, АЕК, Министерството за транспорт и врски и Министерството за култура. Министерството за транспорт и врски е одговорно за изградба, одржување и користење на мрежите и средствата за радиодифузија и пренос. АЕК издава одобренија за користење на фреквенции и врши надзор над

¹³ Strategic Marketing and Media Research (SMMRI), „Програмски потреби на телевизиската публика во Република Македонија“, јуни 2007.

нивното користење. Надзорот над имплементацијата на одредбите за почитување на авторските и сродните права беше пренесен од Министерството за култура на Пазарната инспекција која работи во состав на Министерството за економија во 2007 година. Одредбите за употребата на македонскиот јазик во радиодифузијата се во надлежност на Министерството за Култура.¹⁴

Клучната улога му припаѓа на Советот за радиодифузија, како „независно непрофитно регулаторно тело со јавни овластувања и надлежност во полето на вршење на радиодифузната дејност“. Тој има мисија да ја обезбеди „слободата и плурализмот на изразување, постоење на разновидни, независни и автономни медиуми, економски и технолошки развој на радиодифузната дејност, и заштита на интересите на граѓаните во радиодифузијата“.¹⁵

За разлика од периодот пред 2005 година, кога можеа да бидат реизбрани, деветте членови на Советот сега можат да служат само еден мандат. Еден од потпретседателите и еден член на Советот се Албанци, а еден од членовите е Бошњак. Мандатот на членовите трае шест години.¹⁶ Ги именува Собранието, по претходна номинација од:

- Интеруниверзитетската конференција, тело во кое влегуваат сите државни университети во Македонија (три кандидати);
- Комисијата за избор и именувања на Собранието на РМ (три кандидати);
- ЗНМ (два кандидата);
- Македонската академија за науки и уметности (еден кандидат).¹⁷

Мандатите не се поклопуваат. Во првиот состав на Советот за радиодифузија, три членови се избрани за период од две години, три за период од четири години, додека останатите се бираат за период од шест години.

Собранието повеќе не може директно да разреши членови на Советот, туку само по претходно барање на регулаторот, ако мнозинството од кворумот на членови се согласи да побара од Собранието да превземе таков чекор. Ова разводнување на овластувањата на Собранието се смета за позитивен чекор кон зголемување на независноста на регулаторното тело. Законот за радиодифузија од 2005 година го зголеми бројот на услови поради кои едно

¹⁴ Закон за радиодифузија, Чл. 164–165.

¹⁵ Закон за радиодифузија, чл. 21.

¹⁶ Закон за радиодифузија, чл. 24, 28 и 30.

¹⁷ Закон за радиодифузија, чл. 26–27.

лице може да се смета за неприфатливо за член на Советот.¹⁸ Лицата кои работат во сектори поврзани со радиодифузијата, како што се рекламната индустрија, електронските комуникации, производство или продажба на опрема за емитување не можат да бидат членови на Советот. Истовремено, не можат да бидат именувани лица чии блиски роднини седат во управите на радиодифузни организации, како и лица на кои им е изречена забрана на вршење професионална дејност за период подолг од шест месеци.¹⁹

Законот од 2005 година му дава на Советот многу пошироки овластувања. Советот сега може:

- Да усвојува и имплементира Стратегија за развој на радиодифузијата.
- Да одлучува за издавање, поништување и продолжување на радиодифузни лиценци;
- Да го координира доделувањето и користењето на фреквенции за радиодифузија во соработка со АЕК;
- Врши надзор над работата на радиодифузерите и издава сертификати за регистрација на радио и телевизиски програмски сервиси реемитувани преку јавна комуникациска мрежа;
- Да усвојува одлуки, правила, заклучоци и препораки за имплементација на законодавството;
- Да презема законски мерки против радиодифузерите и кабловските оператори кои не ги исполнуваат обврските наведени во Законот;
- Да учествува во подготовка на релевантното законодавство, регулативи и други акти;
- Да одобрува листа на значајни настани од јавен интерес;
- Да усвојува и спроведува мерки во согласност со законите;
- Да ги информира надлежните тела за прашања од областа на заштита на авторските права и сродните права кога постои сомневање за кршење на правата;
- Да ги прегледува барањата и жалбите за радиските и телевизиските програми поднесени од граѓаните;
- Да ја информира јавноста за усвоените одлуки и преземените мерки;

¹⁸ OSI/Republic of Macedonia, p. 1,179.

¹⁹ Закон за радиодифузија, чл. 25.

- Да покренува прекршочни и кривични постапки.²⁰

По усвојувањето на Законот за радиодифузија од 2005 година, Советот за радиодифузија предложи План за спроведување на законот. Истовремено, Советот усвои и комплет подзаконски акти за прашања како што се:

- Настани од големо општествено значење,
- Фер покривање на општите избори во 2006 година,
- Правото на кратко известување,
- Заштита на културниот идентитет,
- Листа на формати за радио и ТВ станици,
- Европски аудиовизуелни дела,
- Заштита на младината од радиодифузерите,
- Чување и дистрибуција на радиодифузни програми,
- Технички стандарди и параметри за работа во радиодифузни студија,
- Класификација на радио и ТВ програми.²¹

Транспарентноста е обезбедена преку дозволување на јавен пристап до работата на Советот. Неговите одлуки се објавуваат а седниците се отворени за јавност, освен кога се расправа за доверливи информации.²² Советот за радиодифузија е обврзан да ги објави (во печатена или електронска форма ина својата интернет страна) информациите за отворени конкурси за радиодифузни лиценци, бројот на кандидати кои учествуваат во таквите тендери, како и одлуките и записниците од своите состаноци. Советот исто така е обврзан да ја информира јавноста за својата работа преку јавните гласила најмалку еднаш во три месеци. Досега, регулаторното тело објавуваше такви информации само на својата интернет страна.

²⁰ Закон за радиодифузија, чл. 37.

²¹ Овие подзаконски акти се достапни на интернет страната на Советот за радиодифузија, <http://www.srd.org.mk>.

²² Закон за радиодифузија, чл.33. Законот не нуди дефиниција за значењето на терминот „доверлива информација. Според член 49 од Правилникот на Советот за радиодифузија од 19 јуни 2006 година, Советот ги дефинира доверливите информации како „податоци класифицирани како државна, воена или деловна тајна. (Правилник на Советот за радиодифузија и Заклучок за дополнување на Правилникот бр. 02-1643/3, усвоен на 15 седница на Советот од 19 јуни 2006 година. Образложението на оваа одредба е, меѓу другото, дека таа треба да ги заштити таквите податоци за радиодифузерите кои, ако се објават, би можеле да влијаат на конкуренцијата. Во сегашната форма, таа одредба не ги штити радиодифузерите.

Според Законот за радиодифузија од 2005 година, Советот за радиодифузија е обврзан да организира јавни средби со сите заинтересирани страни барем еднаш на три месеци, за да им овозможи да ги претстават нивните мислења за прашања поврзани со радиодифузијата.²³ Досега се одржани три такви средби. На првата се расправаше за реформата на јавните радио станици, втората се фокусираше на заштитата на младите гледачи од програмски содржини кои можат да имаат штетно влијание врз нивниот развој, а третата се однесуваше на радиодифузната стратегија. Советот за радиодифузија треба да организира повеќе такви дебати за да обезбеди транспарентност на секторот. Советот и понатаму му одговара за својата работа на Собранието, на кое му поднесува годишен извештај. Ако Собранието открие неправилности во извештајот, може да побара од Советот да поднесе нов финансиски извештај во рок од 60 дена.²⁴

Советот врши надзор над почитувањето на законските барања и ограничувања врз програмите, како и условите за лиценцирање.²⁵ Законот за радиодифузија од 2005 година предвидува неколку мерки во случај на кршење на законските одредби и лиценцните услови.

²³ Закон за радиодифузија, чл. 33.

²⁴ Закон за радиодифузија, чл. 35.

²⁵ Закон за радиодифузија, чл. 163.

Табела 3. Нови овластувања на Советот за радиодифузија за изрекување казни мерки

Писмени предупредувања	Сите кршења на законските одредби, подзаконските акти на Советот и лиценцните услови
Предупредувања кои морат да бидат објавени од радиодифузерот	Повторено кршење на законските одредби од страна на еден радиодифузер.
Времена забрана (од еден до седум дена) за емитување реклами и телешопинг.	Кршење на одредбите за програмски стандарди, рекламирање, телешопинг и спонзорство.
Времена забрана за емитување за период до три месеци.	<ul style="list-style-type: none"> – Повторено кршење на одредбите од страна на радиодифузер и по изрекување на трите претходни санкции. – Емитување содржини кои повикуваат на насилна промена на уставниот поредок во државата или на воена агресија. – Емитување содржини кои повикуваат на национална, расна или верска омраза и нетрпеливост. – Емитување порнографски содржини, прекумерно насилство, или содржини кои можат да предизвикаат сериозни нарушувања на физичкиот, менталниот и моралниот развој на децата и младината.²⁶ – Пропуст на радиодифузерот да објави извештај за своите активности (вклучувајќи ги промените во сопственичката структура, управните тела, изворите на финансирање, и статутарни промени), во најмалку еден дневен весник и на сопствените програми.²⁷

Извор: Истражување на ИОО

Во 2006, Советот за радиодифузија изрече 16 писмени предупредувања (осум на ТВ станици и осум на радио станици) и две писмени предупредувања со барање за објавување (двете на ТВ станици). Спомнатите 16 предупредувања беа изречени за радиодифузни програми кои не беа во согласност со лиценцните услови, за кршење на програмските принципи, предизвикување национална, верска и родова нетрпеливост, емитување порнографски програми, надминување на ограничувањата во рекламирањето, и за

²⁶ Закон за радиодифузија, чл. 69–70.

²⁷ Оваа обврска никогаш не беше исполнета од ниту еден радиодифузер и Советот за радиодифузија никогаш не ја применил оваа санкција. Одредбата е од клучно значење за транспарентноста на сопственоста, едно од најконтроверзните прашања во македонската радиодифузија.

емитување програми без обезбедени авторски права. Двете писмени предупредувања со барање за објавување²⁸ беа изречени за повторено емитување на порнографски содржини и за прекорачување на рекламните ограничувања.²⁹ Во 2007, Советот за радиодифузија изрече 166 санкции на приватни радиодифузери и седум санкции против МРТ.³⁰

Постоеше план на Владата за спојување на двете регулаторни тела, Советот за радиодифузија и АЕК, што можеше сериозно да ја поткопа нивната независност. Потегот беше замислен како обид за консолидација на радиодифузниот и пазарот на електронски комуникации,³¹ но постоеше страв кај одредени лица дека всушност се работи за обид за обновување на политичката контрола. Нов законски текст за електронските комуникации, подготвен во 2007 година, предлагаше спојување на двете тела во едно, провизорно наречено Агенција за електронски комуникации и радиодифузија. Петчлениот одбор на таа агенција би бил номиниран и менуван од Собраниската комисија за избор и именувања. Под силен притисок на медиумските организации во Македонија и препораките на ЕУ да се применува постоечкото законодавство,³² Владата се откажа од плановите. Иако спојувањето е можно во иднина, независните набљудувачи сметаат дека би било неприфатливо бидејќи двете тела штотуку беа воспоставени и немаа доволно време да созреат.³³

2.2 Систем на лиценцирање

Според Законот за радиодифузија од 2005 година, Советот за радиодифузија е одговорен за доделување, одземање и обновување на радиодифузните лиценци.³⁴ Претходно тие задачи ги вршеше Владата, иако по предлог на

²⁸ Радиодифузерите се обврзани со закон да го објават таквото предупредување (Закон за радиодифузија, чл. 38). Но Советот за радиодифузија не вршеше мониторинг за да утврди дали виновните радиодифузери постапиле по законот. Советот за радиодифузија редовно ги објавува сите прекршоци на својата интернет страница.

²⁹ Извештај на Советот за радиодифузија на Република Македонија за периодот од 1.1. 2006 до 31.12.2006 година (во натамошниот текст Совет за радиодифузија, Годишен извештај 2006).

³⁰ Совет за радиодифузија, Годишен извештај 2007.

³¹ Верче Георгиевска, „Медиумите стравуваат од новиот закон за радиодифузија“, *Утрински весник*, 31 март, 2007 година.

³² Commission of the European Communities, The Former Yugoslav Republic of Macedonia 2007, Progress Report Accompanying the communication from the Commission to the European Parliament and the Council. Enlargement Strategy and Main Challenges 2007-2008, COM (2007) 663 Final, Brussels, November 6, 2007, SEC (2007) 1432 (во натамошниот текст 2007 EU Annual Report Republic of Macedonia).

³³ Интервју со Бардил Јашари, *op.cit.*

³⁴ Закон за радиодифузија, чл. 37.

Советот. Сите правила и процедури за лиценцирање се наведени во Законот. Оттаму, Советот за радиодифузија мора да распише јавен тендер за издавање лиценци.³⁵ Потоа треба да донесе одлука врз основа на следните критериуми:

- Природата на програмскиот сервис;
- Генеричка и тематска разновидност на програмските содржини;
- Процент од вкупната дневна емитувана програма изворно произведена на македонски јазик или на јазиците на етничките малцинства;
- Односот на програми кои покриваат настани и случаи значајни за географската област која ја покриваат радиодифузните програми;
- Односот на европски аудиовизуелни дела и програми кои промовираат развој и зачувување на националната култура;
- Технички барања за производство и емитување програми во согласност со пропишаните стандарди;
- Достапен простор и средства;
- Обем и структура на човечките ресурси;
- Финансиски капацитет;
- Планираниот придонес кон промоцијата на плурализмот во радиодифузната дејност.³⁶

(Референците на разноликоста и плурализмот, како и на европските програми, беа нови во Законот од 2005 година). Откако Советот за радиодифузија ќе одлучи кој ќе добие радиодифузна лиценца, АЕК издава техничка лиценца за користење на фреквенцијата. Последниот чекор е на Советот за радиодифузија, кој издава радиодифузна лиценца врз основа на сертификат за регистрација издаден од АЕК. Според Законот за радиодифузија од 2005 година, апликантите кои се незадоволни од одлуката на Советот имаат законско право да ја оспорат.³⁷ Претходно такво право не им беше дадено.

Системот за лиценцирање се применува за сите електронски медиуми на национално, регионално и локално ниво. Законот за радиодифузија од 2005 година го промени минимумот на дневно емитувани програми од страна на радиодифузерите. На национално ниво, тие се обврзани да емитуваат најмалку 18 часово радио програми дневно и најмалку 12 часови телевизиски програми. На регионално ниво, радио станиците мора да емитуваат најмалку

³⁵ Закон за радиодифузија, чл. 43.

³⁶ Закон за радиодифузија, чл. 51.

³⁷ Закон за радиодифузија, чл. 54–55.

12 часа програма дневно, а телевизиските канали мора да емитуваат најмалку осум часови програма дневно. Локалните радио станици мора да емитуваат најмалку 10 часови, а локалните ТВ станици најмалку шест часови програма дневно.³⁸

Радиодифузната лиценца треба да вклучува податоци за носителот на лиценцата, техничките средства за емитување, географската област која ќе биде покриена со услугата, локацијата на техничките средства, крајните рокови за почеток на емитувањето, времетраењето на лиценцата, итн. Лиценцата се доделува за период од девет години, не може да се пренесе на трети лица и за неа се плаќа годишен надоместок.³⁹ Новите законски одредби се применуваат според очекувањата. Вкупно 115 од 123-те приватни радио и ТВ емитувачи се одсваа на повикот на Советот за радиодифузија да ги вратат концесиските права во замена за радиодифузни лиценци. На преостанатите осум радиодифузери кои не го сторија тоа ќе им бидат одземени концесиите.

Елиминацијата на концесиите во полза на радиодифузни лиценци, според очекувањата, треба да го намали владиното мешање во регулирањето на радиодифузијата. Советот за радиодифузија стана единствено тело задолжено за доделување, одземање и продолжување на лиценците. Според претходниот закон, на предлог од Советот за радиодифузија, Владата им даваше на радиодифузерите само концесија за користење на фреквенции, што се сметаше за директно мешање во радиодифузните прашања.

Вкупно 114 приватни радио и телевизиски радиодифузери добија лиценци. Тие вклучуваат:

- 8 национални радиодифузери (5 ТВ и 3 радио станици);
- 27 регионални дифузери (11 ТВ и 16 радио станици);⁴⁰
- 79 локални радиодифузери (36 ТВ и 43 радио станици).

Најсериозен проблем е имплементацијата на новото законодавство во време на ускладување на „Преодните и завршните одредби“.⁴¹ На пример,

³⁸ Закон за радиодифузија, чл. 72.

³⁹ Закон за радиодифузија, чл. 56, 58 и 60.

⁴⁰ Според Законот за радиодифузија (чл. 4), сите локални радио и телевизиски станици кои емитуваат програма на територијата на Град Скопје стануваат регионални радиодифузери, бидејќи Градот Скопје и околината се сметаат за засебен регион.

⁴¹ „Завршните и преодни одредби“ (чл. 168-180) го дефинираат периодот за хармонизација на Законот за радиодифузија како период во кој треба да бидат именувани новите членови на Советот за радиодифузија, Советот на МРТ и Управниот одбор на МРТ, задно со Извршниот директор и заменикот на извршниот директор на МРТ, во кој договорите за концесија треба да се заменат со лиценци, и да се усвои националната Стратегија за развој на радиодифузијата.

префрлањето на концесионите права во радиодифузни лиценци претставуваше тешкотии за Советот. Законот го обврзува регулаторот да го комплетира процесот во рок од 18 месеци од од стапувањето на законот на сила.⁴² Барањето на Советот од април 2007 година за повлекување на концесиите за 23 приватни радио и ТВ станици кои не ја имаа платено таксата за користење на лиценците се уште не е решено.⁴³ Наместо тоа, два месеци подоцна регулаторот им додели лиценци на тие станици.

Во моментот е во тек регистрација на програмските пакети на пазарот на кабелска телевизија.⁴⁴ Од 118-те локални оператори, само 53 ги регистрирале активностите кај Советот за радиодифузија. Другите барања беа отфрлени главно поради тоа што немаа приложена потврда од Министерството за култура за почитување на авторските и сродните права.⁴⁵ Се очекуваат странски инвестиции во кабелските мрежи. Бугарската компанија Кејблтел, со американски капитал, презема 13 кабелски оператори во Скопје, Куманово, Велес и Тетово. Се говори дека преговараат за нови аквизиции како дел од еден поширок процес за консолидација на кабелскиот сектор. Освен телевизиски услуги, компанијата планира да воведо и други услуги како широкопојасен интернет и телефонија. Исто така планира да купи уште оператори.⁴⁶

Според повеќе локални медиумски критичари, наместо фокусирање на имплементацијата на новото законодавство, Советот за радиодифузија мораше да го троши своето време на одбивање на надворешни притисоци. Во изминатите две години регулаторното тело усвои еден комплет од подзаконски акти и правилници, но нивната имплементација е спора. Минатата година, Советот беше многу поактивен во примената на Законот и на полето на поефикасен мониторинг на секторот.

Се очекуваат сериозни проблеми при преминот на дигитална радиодифузија, процес кој веќе започна. Во февруари 2008, наспроти недостигот од законска

⁴² Закон за радиодифузија, чл. 172.

⁴³ Советот за радиодифузија побара од Владата да ги повлече концесиските права на овие радио станици на 19 февруари 2007 година. На 27 април 2007, Владата го информираше Советот дека одлуката се одложува. Советот го повлече барањето на 3 мај 2007 година, со објаснение дека процедурата за лиценцирање е при крај па затоа е одлучено да им се доделат радиодифузни лиценци на сите странки кои ги исполнуваат законските услови.

⁴⁴ Според Законот за радиодифузија (чл. 109), кабелските ТВ оператори мораат да ги регистрираат своите програмски сервиси како пакет кај Советот за радиодифузија. Исто така, обврзани се да поднесат доказ од Министерството за култура дека ги почитуваат авторските и сродните права.

⁴⁵ Закон за радиодифузија, чл. 109.

⁴⁶ Верче Георгиевска, „Осум кабелски оператори формираат конзорциум“, *Утрински весник*, 11 јуни 2007 година.

и политичка рамка, државата сакаше да објави тендер за дигитални мултиплекси кои ќе ги носат радиодифузните програми. Он.нет, телеком оператор во словенечка сопственост се смета за фаворит за преземање на контролата врз три од четирите мултиплекси кои се на понуда во првата фаза на транзицијата. Четвртиот мултиплекс, според очекувањата, би требало да биде резервиран за МРД и ќе ги носи програмите на јавниот радиодифузер. Тендерот беше одложен но малку е веројатно дека ќе биде спроведен во јуни 2008. Во моментот, АЕК работи на листа на критериуми за учество на тендерот. Организациите на граѓанското општество како што е ЦРМ велат дека на таков значаен процес треба да му претходи широка расправа, со учество на сите заинтересирани страни, за регулаторниот модел кој најмногу одговара на дигиталното опкружување, особено на полето на регулирање на дигиталната земска радиодифузија.

3. РЕГУЛАТИВА И УПРАВУВАЊЕ СО ЈАВНИОТ ТЕЛЕВИЗИСКИ СЕРВИС (ЈРС)

3.1 Законодавство и политики за ЈРС

Законот за радиодифузија од 2005 година донесе неколку значајни промени во МРТ, чија дејност повеќе не е регулирана со посебен закон.⁴⁷ Управувачката структура на МРТ, која се состоеше од Управен одбор, Финансиски надзорен одбор и Извршен директор, сега се состои од Совет на МРТ, Управен Одбор и Генерален Директор. Според амандманите на Законот усвоени во 2007 година, странско лице, исто така, може да биде именувано на позицијата Генерален директор. Малку подоцна истата година, Уставниот суд ја оспори уставноста на таа одредба и ја прогласи за неуставна, сметајќи дека именувањето на странски лица во раководството на јавни институции е против националните интереси на Македонија.

Системот на МРТ се состои од три ТВ канали и четири радио канали. Законот за радиодифузија од 2005 година ја обврзува МТВ да емитува еден програмски сервис на македонски јазик (МТВ1) и еден програмски сервис на јазиците на другите немнозински заедници во Македонија (МТВ2). Претходно, МТВ2 емитуваше забавни и спортски програми. Третиот канал (МТВ3), кој емитуваше програми за малцинствата, беше трансформиран во Собраниски канал и емитува програми исклучиво за Собранието на Македонија. МТВ почна да емитува во склад со новиот формат во почетокот на 2005 година. Македонското радио (МР) емитува два канали (МР1 и МР2) на македонски јазик, и еден канал (МР3) на јазиците на немнозинските заедници. МРТ исто така емитува по еден радио и телевизиски програмски сервис (МКТВ) преку сателит.⁴⁸

Законот за радиодифузија од 2005 година ги обработува уредувачките професионалните стандарди кои треба да ги почитуваат програмите на МРТ.

Следствено, МРТ е обврзана да произведува и емитира програми од јавен интерес кои ги одразуваат општествените и културните разлики во Македонија и се состојат од информативни, културни, образовни, научни и забавни содржини. За да ја исполни таа мисија, МРТ треба:

⁴⁷ Активностите на МРТ претходно беа уредени со Законот за основање на Јавното претпријатие Македонска радио-телевизија, *Службен весник на Република Македонија*, бр. 6/98, и со Законот за измени и дополнувања на Законот за основање на Јавното претпријатие Македонска радио-телевизија, *Службен весник на Република Македонија*, бр. 78/04. Одредбите од овие закони беа инкорпорирани во Законот за радиодифузија од 2005 година и промените од 2007.

⁴⁸ Закон за радиодифузија, чл. 117.

- да обезбеди заштита на програмите од какво било влијание на Владата, политичките организации или економските кругови;
- да развие и планира програмска шема која е од интерес за целокупната јавност и да произведува и емитува програми за сите сегменти од општеството, без дискриминација;
- Да обезбеди дека програмите ќе бидат одраз на различни идеи, ќе се грижат за културниот идентитет на заедниците во државата, ќе ги почитуваат културните и верските разлики и ќе промовираат култура на јавен дијалог со цел да се зајакнат меѓусебното разбирање и толеранција насочени кон подобри односи помеѓу заедниците во едно мултиетничко и мултикултурно опкружување;
- Да се грижи, да ги промовира и развива сите форми на национални аудиовизуелни дела кои придонесуваат за развојот на македонската култура, како и за меѓународна афирмација на македонскиот културен идентитет;
- Да се грижи и да ги развива говорните јазичните стандарди на сите заедници во Република Македонија;
- Да промовира почитување на основните човекови права и слободи, демократските институции и вредности, на приватноста, дигнитетот, репутацијата и честа на граѓаните;
- да развива, планира и емитува програми, информативни емисии и вести наменети за глувонеми лица;
- Да обезбеди рамномерно распоредено бесплатно време во изборни кампањи за емитување на програмите произведени од политички партии, коалиции и кандидати кои учесвуваат на општи, локални и претседателски избори, во согласност со правилата за медиумска презентација;⁴⁹
- да обезбеди регионални и локални вести;
- Да создава услови за користење и развој на модерни технички и технолошки стандарди во производството и емитувањето на програмите, и да подготви план за дигитална транзиција во согласност со националната Стратегија за развој на радиодифузија;

⁴⁹ Изборните правила се наведени во Законот за избори, *Службен весник на Република Македонија* бр. 40/06.

- Да ги чува и архивира сопствените радио и телевизиски снимени материјали и документи како дел од аудиовизуелното наследство на Република Македонија.⁵⁰

МРТ исто така е обврзана да се придржува, во процесот на производство и емитурање на своите програми, да се „придржува до професионалните принципи и да обезбеди еднаков пристап за различните интереси во општеството, да се посвети на слободата и плурализмот во изразувањето на јавното мислење, како и да спречи секаков вид на расна, верска, национална, етничка и друг вид на нетрпеливост“.⁵¹

Законот од 2005 година наведува, за прв пат, дека МТВ1 и МТВ2 треба да емитураат европски аудиовизуелни дела на најмалку 60 проценти од вкупното годишно време на емитурање, исклучувајќи ги вестите, спортските настани и игри, рекламите и телетекст. Најмалку 40 проценти од програмите на МРТ емитурани помеѓу 18:00 и 22:00 часот (пресметано годишно) треба да бидат произведени на македонски јазик или на јазиците на мнозинските заедници. Овој обврзувачки минимум паѓа на 30 проценти за дневните програми. Сите канали на Македонското радио се обврзани најмалку 40 проценти од дневните емитурани програми да бидат изворно произведени на македонски јазик и на јазиците на мнозинските заедници, додека најмалку 45 проценти од емитураните вокално-музичките композиции се на македонски јазик или на јазиците на етничките заедници.⁵²

Програмските ограничувања за МТВ вклучуваат забрана за емитурање: програми кои можат да претставуваат опасност за уставниот поредок; програми кои повикнуваат на непријателска агресија или предизвикуваат национална, етничка, верска или родова омраза и нетрпеливост; содржини кои можат да го нарушат развојот на децата и младината; и прекршоци на одредбите за телешопинг, спонзорство и емитурање на игри на среќа.⁵³ Со Законот за радиодифузија од 2005, законските одредби за рекламирањето станаа многу порестриктивни. На телевизијата не е дозволено емитурање реклами по 17:00 часот. На радиото, рекламирањето помеѓу 9:00 и 14:00 часот е забрането, освен во директни преноси од спортски натпревари, културни и други големи настани, како што е наведено во закон.⁵⁴

Дигитализацијата во МРТ се уште се наоѓа во ембрионална фаза. Не постои буџет за развој на нови медиумски технологии и услуги, пред се поради продолжената финансиска криза. Во рамките на националната Стратегија за

⁵⁰ Закон за радиодифузија, чл. 121.

⁵¹ Закон за радиодифузија, чл. 122.

⁵² Закон за радиодифузија, чл. 123-124.

⁵³ Закон за радиодифузија, чл. 69-70.

⁵⁴ Закон за радиодифузија, чл. 91.

развој на радиодифузијата, во март 2007 година беше основана специјална експертска група за дигитализација, во која членуваат професори од електротехничките студии и експерти за електронски комуникации.⁵⁵ Во март 2008 година, Советот за радиодифузија воспостави едно национално советодавно тело за дигитализација, во кое учествува и МРТ. Телото досега се состанало само еднаш. Останува нејасно кои се неговите должности и функција.

3.2 Управувачка структура на ЈРС

Управувачката структура на МРТ се состои од Совет на МРТ, Управен Одбор и генерални директор на МРТ. Советот на МРТ се грижи за заштита на јавниот интерес на програмите на МРТ и врши надзор над работењето на радиодифузерот. Управниот одбор се грижи за секојдневното управување со станицата. Генералните директори управуваат и ја претставуваат МРТ.

Управниот одбор има седум члена, избрани за период од пет години со право да бидат реизбрани еднаш. Членовите ги бира Советот на МРТ по претходен јавен конкурс.⁵⁶ Претходно, Управниот одбор имаше 11 члена кои беа именувани од Собранието на РМ, од кандидатите номинирани од собраниската Комисија за избор и именување и Советот на вработените во МРТ, тело кое ги претставува вработените во станицата.

Членови на Управниот одбор не можат да бидат:

- Пратеници во Собранието,
- членови на Владата,
- Раководни лица во државни тела, органи на државната администрација или „единиците на локалната самоуправа“ (со значење Градот Скопје и 84-те општини во државата),
- Директори или членови на извршните одбори на јавните претпријатија,
- Лица кои работат за политички партии,
- Лица кои поседуваат удел во радиодифузни организации, новински агенции, рекламни компании, компании за истражување на пазарот и јавното мислење, филмски продуценти и дистрибутери, и телекомуникациски компании,

⁵⁵ Плановите за спроведување на дигитална радиодифузија се дел од Стратегијата за развој на радиодифузијата, објавена на интернет страната на Советот за радиодифузија.

⁵⁶ Закон за радиодифузија, чл. 134

- членови на Советот на МРТ и вработени во МРТ.⁵⁷

Задачите на Управниот одбор вклучуваат и управување со целокупниот имот на МРТ, мониторинг на работата на МРТ и на остварувањето на годишниот финансиски план, одобрување на оперативниот план и годишната сметка, и поднесување на годишниот извештај.⁵⁸ Управниот одбор ги именува Генералните директори и нивните заменици.

Советот на МРТ има 23 члена, именувани за период од пет години со право на еден реизбор.⁵⁹ Собранието ги именува членовите од номинациите предложени од долунаведените организации.

Пет номинации дава:

- Собраниската Комисија за избор и именување,

Две номинации дава:

- Универзитетот Св. Кирил и Методиј од Скопје,
- Државниот универзитет во Тетово,
- ЗНМ.

По една номинација даваат:

- Универзитетот Св. Климент Охридски во Битола,
- Универзитетот на Југоисточна Европа во Тетово,
- Албанскиот театар,
- Турскиот театар,
- Здружението на единиците на локалната самоуправа (ЗЕЛС),
- Олимпискиот комитет на РМ,
- Стопанската комора на Република Македонија,
- Македонската асоцијација за информатичка технологија,
- Музичката академија,
- Здружението на композитори,
- Факултетот за драмски уметности,

⁵⁷ Закон за радиодифузија, чл. 136.

⁵⁸ Закон за радиодифузија, чл. 138.

⁵⁹ Закон за радиодифузија, чл. 127.

- Заедницата на инвалидските организации на Македонија.

Критериумите за неприфатливост за членство во Советот на МРТ се помалку или повеќе истите кои се применуваат на Управниот одбор. При разгледувањето на кандидатите, Собранието мора да ја има предвид потребата за рамноправна и правична застапеност на граѓаните од сите заедници.⁶⁰ Во сегашниот состав, десет од 23-те членови на Советот се од албанската, турската, влашката и ромската етничка заедница.

Советот на МРТ е задолжен да се грижи за заштитата на јавниот интерес во програмите на МРТ, врз основа на начелата на уредувачка независност и автономија, ја усвојува програмската политика на куката и предлага и се грижи за имплементацијата на програмските упатства. Во случај на кршење на упатствата, Советот испраќа писмено предупредување до управата на станицата и бара од менаџментот да прекине со емитирање на таа програма. Советот е одговорен и за: Именување на членовите на Управниот одбор; усвојување на Статутот на куката; годишниот финансиски извештај и годишниот извештај; акти со кои се регулираат етичките и професионалните стандарди во програмите на МРТ; Развојниот план на МРТ. Советот исто така го усвојува годишниот буџет и го поднесува до Собранието.⁶¹

Во новата структура, Советот на МРТ се обидува да влијае врз радиодифузерот, особено врз уредувачката и програмската политика. Со оглед на длабоката финансиска криза во која се наоѓа МРТ и 80-дневниот штрајк на вработените во јули 2006 година, Советот се расправа со тешки задачи уште од моментот на неговото именување во мај 2006 година. Шест месеци подоцна, Претседателот на Советот Горан Коевски поднесе оставка со образложение дека штрајкувачите не ги почитуваат владините структури. За нов Претседавач на Советот беше именуван Зоран Бојаровски, новинар и професор по новинарство.⁶² Сепак, односите на Советот со МРТ остануваат тензични. Еден план за спасување на МРТ, подготвен од менаџерскиот тим на куката, не беше прифатен од Советот на МРТ.⁶³

Генералниот директор се бира за период од четири години со право на еден реизбор. Директорот го именува Управниот одбор на МРТ, по пат на јавен конкурс. До 2005 година, Извршниот директор на МРТ беше именуван од Собранието, при што решавачки збор имаше владејачката коалиција. Според Законот за радиодифузија од 2005 година, Директорите ја претставуваат МРТ

⁶⁰ Закон за радиодифузија, чл. 128.

⁶¹ Закон за радиодифузија, чл. 133.

⁶² Верче Георгиевска, „Претседателот на Советот на МРТ поднесе оставка“, *Утрински весник*, 7 ноември 2006.

⁶³ Интервју со Зоран Бојаровски, Претседател на Советот на МРТ, 20 октомври 2007 година.

во јавноста, ја водат деловната политика на куќата, предлагаат Програма за развој на МРТ, го предлагаат и спроведуваат годишниот буџет, ги спроведуваат уредувачката и деловната политика, го организираат и управуваат со оперативниот процес, ги спроведуваат одлуките на Советот на МРТ и на Управниот одбор, ги именуваат и разрешуваат членовите на менаџерскиот тим.⁶⁴

На 13 ноември 2006 година, Управниот одбор на МРТ го именуваше Борис Ставров за нов директор на МРТ. Ставров е магистер по деловна администрација и предава на Американскиот колеџ во Скопје. Ставров дојде од Македонски телекомуникации, националниот телекомуникациски оператор, во мнозинска сопственост на унгарскиот телеком провајдер Матав. Ставров беше и член на Одборот на директор на Т-Мобајл, компанија од составот на Македонски телекомуникации.⁶⁵

Амандманите на Законот од 2007 година повторно ја променија управувачката структура на МРТ. Наместо генерален директор, Законот воведо менаџерски тим од два извршни директори и нивните заменици, подеднакво одговорни за работењето на МРТ. Другата значајна промена беше дозволата на раководни позиции да можат да бидат избирани и странски државјани.⁶⁶ Останатите одредби кои се однесуваат на именувањето на управните тела на куќата и нивните задолженија не беа менувани. Новите одредби беа спроведени, така што во моментот извршни директор на МРТ се Борис Ставров и словенечкиот државјанин Јанез Сајовиц, кој претходно работел на проекти за трансформација на државната радиодифузија во Црна Гора и Косово. Сајовиц прво работеше во МРТВ како консултант на ОБСЕ, и доби македонско државјанство една недела пред Уставниот суд да одлучи дека странски државјани не можат да бидат поставени на раководни позиции во јавни компании.

Во јануари 2008 година Ставров поднесе оставка поради нарушено здравје. На негово место, во март 2008 година дојде Маја Мишовска, претходно новинарка во неделникот *Пулс* и дневниот весник *Нова Македонија*. Мишовска беше член на Надзорниот одбор на фармацевтската и хемиската компанија ОХИС. На новата позиција беше номинирана од страна на Владата.

⁶⁴ Закон за радиодифузија, чл. 141.

⁶⁵ Верче Георгиевска, „Менаџер од Телеком доаѓа на чело на МРТ“, *Утрински весник*, 14 ноември 2006 година.

⁶⁶ Закон за измени и дополнувања на Законот за радиодифузија (2007), чл. 4.

3.3 Финансирање на ЈРС

МРТ се финансира од радиодифузната такса, од рекламирање, спонзорства, донации, продажба на програми и услуги, и од Буџетот на РМ.⁶⁷ Главен извор на финансирање треба да биде радиодифузната такса која ја плаќаат сите домаќинства, хотели и мотели, трговски друштва и сопственици на деловен простор, угостителски претпријатија и други јавни установи. Таа се пресметува на годишно ниво како 2,5 проценти од просечната нето месечна плата во претходните четири месеци.⁶⁸ Еден амандман кој чека усвојување во Собранието предлага намалување на таксата на еден процент од просечната месечна плата, како поттик за луѓето да почнат да плаќаат.⁶⁹

Сегашниот систем за пресметување на радиодифузната такса беше воведен со Законот за радиодифузна дејност од 1997 година. До 2006 година, просечната стапка на собирањена таксата се движеше помеѓу 60 и 70 проценти. Во 2006 година стапката на наплата на таксата падна на само шест проценти, поради конфузијата предизвикана од промената на моделот на наплата. Овој пад на наплатата ја доведе МРТ пред колапс и ја предизвика оставката на тогашниот Извршен директор. Вработените не примаа плата и по неколку месеци. Во комбинација со растечката политизација на куката, состојбите ги принудија вработените да објават штрајк. За да ги олабави тензиите, Владата обезбеди финансиска инекција со префрлање на пари од сметката на Јавното претпријатие за аеродромски услуги (ЈПАУ). АПЕММ го осуди потегот како доказ дека Владата ја спонзорира МРТ без да се зафати со вистинските проблеми во МРТ.⁷⁰

Буџетите на МТВ1 и МТВ2, како и буџетитена радиските канали МР1, МР2 и МР3 се полнат од радиодифузната такса. Трошоците за производство на програми на Собранискиот канал ги покрива Собранието.⁷¹

Приходите од радиодифузната такса се распоредуваат на следниот начин:

- 72% за покривање на трошоците на продукција и емитирање на МРТ;
- 4.54% за технички и технолошки развој на МРТ;
- 16% за покривање на трошоците на одржување и употреба на јавната радиодифузна мрежа на МРД;
- 3,5% за развој на јавната радиодифузна мрежа на МРД;

⁶⁷ Закон за радиодифузија, чл. 116.

⁶⁸ Закон за радиодифузија, чл. 146–148.

⁶⁹ Нацрт Закон за радиодифузија, чл. 134.

⁷⁰ Марјан Блажевски, „АПЕМ протестира поради МРТВ“, *Дневник*, 9 мај 2007.

⁷¹ Закон за радиодифузија, чл. 119.

- 4% за Советот за радиодифузија, за регулирање и развој на радиодифузијата во Македонија.⁷²

Законот за радиодифузија од 2005 не донесе значајни промени во одредбите за рекламирањето на МРТ. Ограничувањето од 7 проценти или 4 минути и 12 секунди за секој час емитување за МТВ останува. Оваа одредба се однесува само на филмски, спортски и забавни програми. МТВ не може да емитира реклами во периодот помеѓу 17:00 и 21:00 часот.⁷³

Најзагрижувачки е негативниот биланс на приходите и трошоците на МРТ, пред се поради колапсот на финансирањето о радиодифузната такса. Во вторите шест месеци од 2006 година, наплатата падна на само 6 проценти. Во тој период собирањето беше префрлено од Македонската електродистрибуција (ЕВН Македонија) на МРТ.⁷⁴ Владата се обврза да обезбеди сума еднаква на 80 проценти од вкупните приходи од радиодифузната такса во последните шест месеци од 2006 година од Буџетот, така што МРТ можеше да продолжи со реформската стратегија пред да почне самата да ја собира радиодифузната такса.⁷⁵ Сепак, исплатата на првата рата беше одложена за повеќе од една година.⁷⁶

Работите да бидат полоши, од јануари 2007 година радиодифузната такса воопшто не беше собирана, затоа што МРТ тврдеше дека не поседува листа на домаќинствата кои треба да ја плаќаат таксата. (Само една година пред тоа, скоро сите домаќинства во земјата ја добија сметката за плаќање на радиодифузната такса).⁷⁷ Така, наплатата драматично се намали во 2007 на едвај 0.5 проценти од домаќинствата. Според работниот план на МРТ за 2007 година, куќата планираше да покрие само 9 проценти од својот буџет од радиодифузната такса, иако дотогаш таксата се сметаше за основен извор на приходи за МРТ. Точниот износ на годишниот буџет на МРТ не е познат. Според сегашната состојба, МРТ страда од огромен недостиг на средства што едвај може да ги покрие основните обврски.

⁷² Закон за радиодифузија, чл. 149.

⁷³ Закон за радиодифузија, чл. 51 и *Билтен на Советот на Република Македонија*, том 1, 1998.

⁷⁴ Закон за радиодифузија, чл. 147.

⁷⁵ Закон за радиодифузија, чл. 178.

⁷⁶ Верче Георгиевска, „Кризата во МРТ ќе се санира со парите од јавните претпријатија“, *Утрински весник*, 3 февруари 2007.

⁷⁷ Интервјуи со медиумски експерти и активисти, Скопје, 7-10 април 2008.

Табела 4. Буџетот на МРТ за 2005–2006

Типови на приходи	Удел во вкупните приходи (во проценти)	
	2005	2006
Радиодифузна такса	86.9	16.5
Приходи од рекламирање	6.8	56.8
Приходи од спонзорства	0.1	0.5
Приходи од донации	0.0	2.2
Други приходи	6.2	24.0
Вкупно	100.0	100.0

Извор: Совет за радиодифузија⁷⁸

Најголем проблем во финансирањето на МРТ е неподготвеноста на управата да се обиде да ја собира радиодифузната такса на поефикасен начин, затоа што е полесно да се чека на дотациите од Владата. Таквото помирување со катастрофалната ситуација е систематски поттикнувано од политичарите кои сакаат да ја задржат МРТ во финансиска зависност од државата. Други политичари, пак, ја обвинуваат МРТ за неуспехот да организира ефикасно собирање на таксата.

3.4 Уредувачки стандарди

Законот за радиодифузија од 2005 година ги обврзува сите радиодифузери, како комерцијалните друштва така и јавниот сервис, да го засноваат своето работење на начелата на „објективно и непристрасно претставување на настаните, со еднаков третман за различните мислења и ставови, овозможувајќи слобода во креирањето на јавното мислење за индивидуални настани и прашања“, како и за „автономијата, независноста и одговорноста на радиодифузерите, уредниците, новинарите и другите актери вклучени во создавањето на програмите и уредувачката политика“.⁷⁹ МРТ ги вклучува истите начела во својата Декларација за професионални и етички принципи во програмата, саморегулаторен етички кодекс воведен во 2003 година. Декларацијата вели дека „информациите презентирани од радиодифузерот не смеат да бидат пристрасни, додека фактите и ставовите презентирани во програмите мораат да бидат балансираны и етички соодветни“. Декларацијата

⁷⁸ Совет за радиодифузија, Годишен извештај 2006 и Годишен извештај 2007.

⁷⁹ Закон за радиодифузија, чл. 68.

исто така вели дека „информациите и другите содржини мораат да бидат прецизно и правилно цитирани“.⁸⁰

Одговорноста за почитувањето на овие стандарди е на Советот на МРТ. Според Законот за радиодифузија, Советот „се грижи за остварувањето на јавниот интерес во програмите на МРТ врз основа на начелата на уредувачка независност“.⁸¹ Оваа одредба е наведена и во Статутот на МРТ.⁸²

Сепак, примената на овие обврски понекогаш е проследена со недостатоци. На пример, медиумските експерти и набљудувачи сметаат дека документариот филм *Мојот живот за Македонија* ја навредува канцеларијата на претседателот на државата, нарекувајќи го претседателот Бранко Црвенковски „рециклиран комунист“ кој не успеал како премиер и успеал да стане претседател давајќи ветувања што никогаш не ги исполнил. Документарецот зборува за поранешниот министер за внатрешни работи Љубе Бошковски кому моментално му се суди во Меѓународниот кривичен трибунал за поранешна Југославија во Хаг, каде е обвинет за дела сторени во време на меѓуетничкиот конфликт во Македонија во 2001 година. Автор на филмот е Зоран Крстевски, надворешен соработник на МРТ. Во друг документарен филм за етничката група која е позната под името Мијаџи, Албанците се карактеризирани како криминалци.⁸³

Во двата случаи МРТ реагираше под притисок на медиумските експерти, НВО и новинарите. Во првиот случај, Советот на МРТ го повика на одговорност одговорниот уредник на МТВ1. Во вториот случај, Советот на МРТ јавно им се извини на Албанците, а новинарот што го продуцираше документарецот за малку ќе ја изгубеше работата.

⁸⁰ МРТ, „Декларација за професионалните и етичките принципи во програмите“, 2003, Скопје, внатрешен документ на МРТ, достапен во архивата на МРТ.

⁸¹ Закон за радиодифузија, чл. 133.

⁸² Статут на јавното претпријатие Македонска радио-телевизија, чл. 32. Достапен на интернет на <http://www.mkrtv.org.mk>.

⁸³ *Мојот живот за Македонија* беше емитирана на 16 април 2007 година, а *Мијаџи* на 5 јуни 2007 година, обете на МТВ1.

4. КОМЕРЦИЈАЛНА РАДИОДИФУЗИЈА

4.1 Регулатива и управување

Приватните радио и ТВ станици се организирани и регулирани на три нивоа: национално, регионално и локално. Најголемиот дел од приходите одат кај националните радиодифузери. Од друга страна, не се забележани позначајни промени во нивната структура и програмите. Комерцијална радиодифузна организација може да биде во сопственот на правно или физичко лице. Вршењето радиодифузна дејност им е забранета на политичките партии, државните институции и административни тела, јавните претпријатија, единиците на локална самоуправа, носителите на јавни функции и членовите на нивните семејства.

Радиодифузерите се обврзани нивниот логотип да биде постојано истакнат за времетраењето на нивните програми. Радио станиците мораат да го објават своето име најмалку еднаш на секој час емитирање. Мораат да емитираат програми на македонски јазик, освен програмите наменети за немнозинските заедници. Програмите на странски јазици мораат да бидат преведени на македонски јазик, или на јазиците на немнозинските заедници.

Законот за радиодифузија ги обврзува сите радиодифузери да имаат вработено главен уредник одговорен за програмата, содржините и точноста на сите информации емитирани на програмите. Името и презимето на главниот уредник и програмскиот уредник се објавуваат најмалку еднаш дневно, за време на емитирање на програмата. Претходно наведените обврски се задолжителни за сите радиодифузери.⁸⁴

4.2 Сопственост и вкрстена сопственост

Законот за радиодифузија од 2005 година ги либерализираше правилата за сопственост на медиуми, како за домашните така и за странските субјекти. Радиодифузер што емитува на национално ниво може да поседува удел, но не повеќе од 50 проценти, во уште еден радиодифузер. Тој може да поседува, како ко-сопственост, само еден регионален радиодифузер и максимум два локални радиодифузери. Регионалните радиодифузери можат да поседуваат сопственички удел во само уште еден регионален и максимално два локални радиодифузери, под услов регионите во кои работат станиците да немаат заедничка граница. Законот за радиодифузија од 2005 година не донесе промени во одредбите за сопственоста за локалните радиодифузери. Како и претходно, еден локален радиодифузер може да поседува мнозински удел во

⁸⁴ Закон за радиодифузија, чл. 141.

сопственоста на не повеќе од два други локални радиодифузери.⁸⁵ Од друга страна, на локалните радиодифузери им е дозволено да формираат мрежи да да емитуваат унифицирана програма од неколку часа дневно.

Од 2005 година наваму, на странските субјекти им е дозволено да поседуваат радиодифузни организации под истите услови како македонските физички и правни лица.⁸⁶ До 2005 година, странските субјекти можеа да се појават како соосновачи на радиодифузна компанија и да поседуваат до 25 проценти од основачкиот капитал. Во моментот ниту една странска компанија не работи во Македонскиот радиодифузен простор. Единствената странска инвестиција е кај кабелски телевизиски оператори. Општо, странските инвестиции споро вледуваат во Република Македонија поради серија економски, политички и правни причини. Странските инвестиции особено споро навлегуваат во медиумскиот пазар, поради недостигот на прецизни податоци, поради неадекватниот систем на мерење на гледаноста. Истражувачките компании не се подготвени да спроведуваат *people-meter* мерења на гледаноста на поголем примерок гледачи, поради големите трошоци и неисплатливоста на така мал пазар. Еден паралелен систем воспоставен, на пример, од регулаторот би можел да помогне да се добијат попрецизни податоци кои би воделе до поголема конкуренција на рекламниот пазар и би привлечеле странски радиодифузери.

Во главата за заштита на плурализмот, различностите и транспарентноста, Законот за радиодифузија од 2005 година вели дека вкргрстена сопственост настанува кога „основачите“ на една радио или ТВ станица:

- Поседуваат повеќе од законски дозволения број на радиодифузни компании;
- Поседуваат издавачка компанија која издава дневен весник кој се дистрибуира во географската област која ја покрива сигналот на радио и/или телевизиските програми во кои се обидуваат да стекнат сопственички удел;
- Поседуваат новинска агенција;
- Поседуваат рекламни компании, компании за истражување на пазарот и јавното мислење, радиодифузни дистрибутери, филмски продуцентски куќи и телекомуникациски компании.

⁸⁵ Закон за радиодифузија, чл. 82-84.

⁸⁶ Закон за радиодифузија, чл. 14.

- Се „во роднински однос“ со такви лица.⁸⁷

Надзорот над нелегалната медиумска концентрација го врши Советот за радиодифузија, кој има обврска да им даде на сопствениците период од три месеци да го ускладат работењето со законот. Ако радиодифузерот не ги преземе бараните дејства, Советот за радиодифузија треба да ја спроведе постапката за одземање на лиценцата.⁸⁸

Сепак, примената на процедурата не е лесна. На пример, иако законот не дозволува сопственост на ТВ станица и печатен медиум, Советот на радиодифузија не реагира во случаите на кршење на таквата обврска. Формално, компаниите се регистрирани под различни имиња и не постојат механизми за откривање на вистинскиот сопственик и да се докаже медиумската концентрација. Пример е сопственикот на приватната А1 ТВ, кој исто така е сопственик на дневните весници *Штип* и *Време*, и неделникот *Неделно време* (кој во меѓувреме банкротираше). Владата треба или да обезбеди строга примена на законот, или да го дополни и да дозволи целосна либерализација на пазарот.⁸⁹

Друг проблем е што влијателни политичари, вклучувајќи и лидери на политички партии, се вистинските сопственици на електронски медиуми чии законски сопственици наведени во Централниот Регистар се лица блиски на тие политичари. Комисијата за заштита на конкуренцијата е овластена да врши истраги за законски процедури, по барање на граѓаните. Практично има направено многу малку.

Законот за радиодифузија ги обврзува радиодифузерите да го известат Советот за радиодифузија за сите промени во сопственичката структура. Радиодифузерите се обрзани да објавуваат извештај за своите извештаи еднаш годишно, вклучувајќи ги и промените во сопственичката структура, статутарните промени, промените во управните тела и изворите на финансирање. Регулаторот реагираше на такви појави. Советот ја осуди ТВ

⁸⁷ Терминот „роднински однос“ е дефиниран на следниот начин: членови на семејството (родители, деца, браќа и сестри, посвоеници и посвојувачи); двојки во или вон брачна заедница; членови на потесното семејство на сопругникот; акционери или носители на други права кои им овозможуваат да учествуваат во управувањето со радиодифузерот, со најмалку 25 проценти од гласачките права; лица кои поседуваат целосна сопственост во два радиодифузери или други права кои им овозможуваат да ги контролираат целосно гласачките права во секој од нив; лица кои, врз основа на маркетиншки договор или договор за друг вид деловна соработка генерираат повеќе од 30 проценти од годишните рекламни, телешопинг и спонзорски приходи на радиодифузерот; членовите на управниот или надзорниот одбор на даден радиодифузер; и лица кои се во роднински врски со членовите на управниот и надзорниот одбор на организацијата.

⁸⁸ Закон за радиодифузија, чл. 15.

⁸⁹ Ерол Ризаов, „Новинарската фабрика стана концерн“, *Утрински весник*, 7 април 2007.

станицата Скај нет поради промената на сопственичката структура без известување на регулаторот, и потоа презема дејства⁹⁰ и и‘ предложи на Владата да ја одземе лиценцата на Скај нет. На крај, Скај нет успеа да ја задржи својата лиценца.

Ограничувањата кои се однесуваат на концентрацијата на сопственоста се однесуваат на следните случаи:

- Радиодифузниот субјект кој настанал преку спојување се здобил со доминантна позиција на рекламниот пазар, т.е. неговиот удел во вкупното рекламно време на радио и телевизија надминува 30 проценти;⁹¹
- Радиодифузниот субјект кој настанал преку спојување се здобил со доминантна позиција во смисла на креирање на јавното мнение, т.е. неговиот удел во вкупната гледаност надминува 40 проценти;⁹²
- Спојувањето на регионални и локални радиодифузери води во ситуација во која новосоздадената радиодифузна компанија покрива повеќе од 50 проценти од вкупното население во земјата.⁹³ Се уште не се регистрирани такви случаи.

4.3 Рекламен пазар

Структурата на медиумската индустрија не е менувана веќе подолго време. Главни актери се националните комерцијални ТВ станици, додека голем број локални радио и ТВ станици се борат да преживеат. Состојбата е дури и полоша во малите места со неразвиено и сиромашно стопанство.

Најголемиот дел од рекламниот колач го делат А1, Канал 5 и Сител, додека МТВ добива незначителен дел од приходите. Во 2006 година на ТВ реклами се потрошени бруто 7.4 милијарди денари (121,1 милиони евра), 79,8 процент од вкупните трошоци за рекламирање во државата.⁹⁴

⁹⁰ Закон за радиодифузија, чл. 17 и чл. 166 (во делот „Казнени одредби“).

⁹¹ Рекламниот пазар ги опфаќа вкупните приходи од телевизиско рекламирање во годината пред спојувањето.

⁹² Вкупната гледаност се пресметува врз основа на показателите од мерењата на гледаноста во цела календарска година пред спојувањето.

⁹³ Покриеноста со сигнал се пресметува врз основа на показателите од последниот попис на населението во Република Македонија (Закон за радиодифузија, чл. 17).

⁹⁴ IP International Marketing Committee, *Television 2007, International Key Facts*, October 2007, p. 272.

Табела 5. Удел во приходите од рекламирање на телевизиите во бруто износи во 2006 година

Канал	Удел од публиката (во проценти)
А1	51.0
Канал 5	21.6
Сител	17.1
Телма	7.7
АлсатМ	0.9
Ера Скопје	0.8
МТВ1	0.8
МТВ2	0.1

Извор: Media & Advertising⁹⁵

Најголемиот број кршења на законските одредби се поврзани со рекламирањето. Според најновите податоци на Советот за радиодифузија, станиците кои собираат најголем дел од рекламните приходи на телевизијата често го кршат законот со емитување реклами за време на вести, детски програми, или преку емитување на скриени реклами и надминување на ограничувањата.⁹⁶

4.4 Уредувачки стандарди и независност

Законот за радиодифузија го регулира прашањето на уредувачка независност од мешање на владата и бизнисот. Секој радиодифузер мора да има главен уредник, одговорен за содржината и вистинитоста на сите информации емитирани во дадената програма.⁹⁷ Истовремено, на новинарите од сите медиуми им е гарантирана заштита на изворите на информации.⁹⁸

Од друга страна, во реалноста, политичката неутралност и непристрасноста во известувањето тешко се чуваат во ситуација кога највлијателните медиуми се во сопственост на лидери на политички партии и други лица со политички врски. Сител е во сопственост на производителот на силикати Силекс, кое е контролиран од Љубисав Иванов, пратеник и претседател на Социјалистичката партија. Неговиот син, Горан Иванов, е директор на

⁹⁵ Media & Advertising, “Analytica”, Skopje, 2007.

⁹⁶ Дatabаза на Програмската единица на Советот за радиодифузија, 2007.

⁹⁷ Закон за радиодифузија, чл. 84.

⁹⁸ Закон за радиодифузија, чл. 162.

телевизијата.⁹⁹ Сопственик на Канал 5 е Емил Стојменов, син на Борис Стојменов, поранешен министер за финансии.¹⁰⁰

Фаворизирачко известување за одредена политичка партија или круг особено е видливо за време на изборните кампањи. Таков беше случајот во 2006 година, според мониторингот спроведен од Советот за радиодифузија кој изрече 90 санкции за прекршоци на одредбите за еднакви можности за презентација во медиуми за време на собраниските избори. Прекршоците се однесуваа на неизбалансирано покривање на изборите и емитирање на платени политички реклами. Комерцијалните радиодифузери најчесто им доделуваа повеќе време од дозволеното на одредени политички партии.¹⁰¹

4.5 Регионална и локална радиодифузија

Законот за радиодифузија од 2005 година го воведо концептот на регионална радиодифузија, дефинирајќи го како „радиодифузна активност која ја врши радиодифузер кој обезбедува покриеност, во смисла на слушатели и гледачи, на територијата на неколку општини што творат природен географски или демографски регион со население 150,000 до 400,000 жители. Градот Скопје и неговата околина се сметаат за засебен регион“.¹⁰²

Во согласност со новата регулатива, од постоечките станици што добија радиодифузни лиценци, 27 станици во Скопје (11 ТВ станици и 16 радио канали) добија регионални лиценци. Најголемиот број се канали од општ тип фокусирани на забава. Радио станиците претежно ја пополнуваат програмата со музички и контактни емисии. Законот ги дефинира локалните ТВ станици како радиодифузери кои покриваат едно единствено населено место со околината, со вкупно население до 150,000 жители.¹⁰³ Нема забележано значајни промени во бројот на локалните станици и нивните програми. Забавните содржини доминираат и со нивните програми. Локалните станици се борат да преживеат како резултат на скудните финансиски извори и неразвиената локална економија.

Иако Законот за радиодифузија од 2005 го воведо и концептот на непрофитна радиодифузија, тој сектор практично не постои. Досега е издадена само една

⁹⁹ За повеќе информации за сопственичката структура на ТВ станиците во Македонија види *Медиумската сопственост и нејзиното влијание врз независноста на медиумите и плурализмот*, Македонски институт за медиуми, Скопје, 2004, стр. 63-68.

¹⁰⁰ Совет за радиодифузија, Годишен извештај 2007.

¹⁰¹ Извештај на Советот за радиодифузија за мониторингот на покривањето на изборната кампања на Парламентарните избори 2006.

¹⁰² Закон за радиодифузија, чл. 4.

¹⁰³ Закон за радиодифузија, чл. 4.

таква лиценца, на студентска радио станица. За развој на овој сектор, Советот за радиодифузи треба да усвои подзаконски акти со одредби за поттикнување на непрофитните радиодифузери. Регулаторот исто така треба да отпочне разговори со групите од граѓанското општество за да се процени потенцијалот на непрофитниот сектор.

5. ПРОГРАМИ

5.1 Програмска понуда

Програмите на МТВ не се разликуваат многу по квалитет од програмите на приватните станици, наспроти разликите во генеричките производи, бидејќи МТВ емитура далеку помалку забава и многу повеќе образовни програми од комерцијалните ривали.

Табела 6. Емисиите на најголемите национални ТВ станици во 2006 година (во проценти)¹⁰⁴

Канал	Жанр		
	Забава	Информации и вести	Образовни програми
МТВ1	47.4	27.1	25.5
А1	72.6	22.7	3.3
Сител ТВ	74.0	22.3	3.6

На локалните телевизии минатата година со програмската шема доминираа драмски серии, главно сапунски опери од САД и Латинска Америка додека остатокот од емитураната програма беше фокусиран на забава и музика.¹⁰⁵

Публиката и понатгаму претпочита формати на „реална“ телевизија, спортска програма и драмски серијали (сапунски опери). Најгледана програма во земјата во 2006 година беше квизот *Кој сака да биде милионер?*, на А1 ТВ, кој постигна просечен рејтинг на гледаност од 29,3 проценти. Централните вести на А1 ТВ исто така имаа висок просечен рејтинг од 27,5 проценти. По нив следеше Светскиот куп во фудбал (23,5 проценти), кој го пренесуваше МТВ, и македонското анимирано шоу *Еднооки*, на А1 ТВ со 22,1 проценти.¹⁰⁶

Сите национални ТВ станици се од општ формат. Сите и посветуваат големо внимание на филмската програма. Во сопствената продукција, вестите го имаат централното место. Вести се емитуваат неколку пати дневно, а централните дневници траат и до еден час. Вестите се жанрот во кој медиумите се вклучени во директен натпревар, како во смисла на содржината и бројот на ангажирани новинари, што е разбирливо, бидејќи вестите се еден од најмилениите жанрови на македонските гледачи. Вестите се најгледаните

¹⁰⁴ Дatabаза на Советот за радиодифузија, мониторинг на јавните и приватните радио и телевизиски станици, внатрешен документ, февруари 2007.

¹⁰⁵ Мониторинг на радио и телевизиските програми, Совет за радиодифузија, внатрешен документ, 2007.

¹⁰⁶ SMMRI, “Top 20 programmes in 2006”, Скопје.

програми на приватните ТВ станици. На пример, 51 процент од националната публика ги гледа вестите на А1 секој ден, 33 проценти на Канал 5, и 26 проценти на Сител ТВ. Вестите на МТВ1 имаат гледаност од 18 проценти, а на МТВ2 од 11 проценти.¹⁰⁷

За несреќа, програмите и понатаму се изложени на отворени кршења на авторските права. Пиратираниите програми на кабелските мрежи, на пример, причинуваат сериозни штети за државниот Буџет а индиректно и за рекламниот пазар. Групи од граѓанското општество како што е ЦРМ се обидуваат да ја институционализираат соработката помеѓу различни државни тела во борба против пиратеријата. Нивната борба вклучува неколку чекори - спроведување на законодавство за спречување на пиратеријата, едуцирање на актерите вклучени во борбата против пиратеријата, координирање на работата со судовите и создавање на датотека на носители на авторски права.

5.2 Општи одредби и квоти

Законот за радиодифузија ги следи европските медиумски и аудиовизуелни стандарди и законодавство (*acquis communautaire*). Програмските стандарди за европски дела, изворни дела на македонски јазик и на другите локални јазици се обработени во најситни детали. Приватните национални радиодифузери се обврзани да емитуваат европски аудиовизуелни дела во обем од најмалку 51% од вкупните годишни емитувани програми. МРТ мора да пополни најмалку 60% од вкупната емитувана програма со такви дела.

Приватните радиодифузери се обврзани да одделат најмалку 30% од вкупното дневно време на емитување на програми создадени на македонски јазик или на јазиците на другите заедници, додека обврската за МРТ е поставена на 40%. МРТ ја почитува и исполнува таа обврска, па дури и ја надминува. Програмите на МР на сите три радио сервиси се на полно оригинална продукција. Во приватниот сектор, националните и регионалните радио и ТВ станици ги исполнуваат тие квоти. Од друга страна, најголемиот број локални приватни станици не успеваат да ги исполнат квотите, затоа што не можат да си дозволат да ги купат програмите кои би им помогнале да го постигнат бараниот минимум.

Сите радиодифузери се обврзани да посветат најмалку 30% од емитуваното време на вокално-музички композиции на македонски јазик и на јазиците на етничките заедници. МРТ на полно ја почитува оваа обврска, особено на

¹⁰⁷ SMMRI, „Програмски потреби на телевизиската публика во Република Македонија“, јуни 2007.

своите радио сервиси. Приватните локални радио и ТВ станици во голема мерка ја исполнуваат таа квота.¹⁰⁸

Во категоријата специјални обврски за програмите на сите радиодифузери, Советот за радиодифузија ги дефинира, со одлуки и правилници, сите прашања кои се однесуваат на настани од големо значење, настани со ексклузивни права на емитурање, заштита на културниот идентитет, промоција на европски аудиовизуелни дела, заштита на младината, обврски по однос рекламирање и спонзорство.

За прв пат, радиодифузерите ја дефинираат својата програма според форматите понудени од Советот за радиодифузија на 30 ноември 2006 година. Кај ТВ станиците на сите нивоа на емитурање доминираат програмите од „општ формат со забавен карактер“. Националните и регионалните радио станици главно се устроени според „музичко/говорен“ формат. Локалните радио станици го применуваат „музичко/говорниот“ формат.¹⁰⁹ Програмската понуда е скромна и непроменлива, особено кај локалните радиодифузери.

5.3 Обврски на ЈРС

МТВ има и дополнителни програмски обврски. Тука е вклучена обврската да обезбеди регионална и локална покриеност. Секој ден МТВ1 емитура програма со такво покривање, додека МР1 емитура две такви програми. МР исто така е обврзано да емитура специјални програми за соседните земји и Европа, како и програми за жителите на Македонија кои живеат во странство. Исто така, МРТ мора да обезбеди програмски сервис кој ги покрива исклучиво активностите на Собранието на Република Македонија. Собранискиот канал има посебен законски статус. Организиран е од Собранието, а мониторингот на неговото работење е обврска на специјална собраниска комисија.

МРТ исто така има посебни обврски во однос на јазикот. Таа е обврзана да понуди програми не само на македонски јазик, но исто така и на јазиците на етничките заедници кои живеат во државата. Овој принцип е на полно почитуван а должината на програмата соодветствува со големината на етничките заедници. Програмите за етничките заедници се емитураат на МТВ2 и МР3, попознат како „Канал на етничките заедници“. Програмите се емитураат на албански, турски, српски, ромски, влашки и босански јазик.

¹⁰⁸ Совет за радиодифузија, „Мониторинг на програмите на радијата и телевизиите“, 2007.

¹⁰⁹ Совет за радиодифузија, „Анализа на програмите понудени за ускладување на концесионите права со радиодифузните лиценци“, 2007.

6. ЗАКЛУЧОЦИ

Радиодифузијата во Македонија минува низ значајни промени и развој. Усвојувањето на Законот за радиодифузија од 2005 година го означува вистинскиот почеток на процесот на регулаторно и организациско реструктурирање.

За прв пат, покрај јавниот и комерцијалниот сектор, новата легислатива дефинира и трет, непрофитен радиодифузен сектор. Првата лиценца на непрофитен радиодифузер беше доделена во јули 2007 година, на студентско радио кое работи во склоп на Универзитетот Св. Кирил и Методиј. Експертите веруваат дека овој сектор може да игра значајна улога во унапредувањето на потребите и интересите на специфични целни групи, под услов регулаторот да обезбеди постојана поддршка. Советот за радиодифузија е подготвен да издаде повеќе лиценци за непрофитни радиодифузери, но досега нема примено пријави и секторот во моментов е непостоечки, соочувајќи се со проблеми на дефинирање на професионалните стандарди, критериуми за работа и финансирање.

МРТ минува низ бројни структурни и организациски промени. Бројот на сервисите е намален на два ТВ и четири радио канали. Во согласност со Законот за радиодифузија, Советот за радиодифузија одлучи дека 29 локални јавни радио станици ќе се трансформираат во комерцијални радиодифузери. Задачата да обезбеди покривање со регионални и локални вести ја презема МТВ.

Комерцијалната радиодифузија е либерализирана, но се уште нема странски инвестиции. Иако се уште не е целосно регулиран, пазарот на кабелка телевизија е единствениот исклучок - првата странска компанија влезе со инвестиции и планира натамошно ширење.

Законот за радиодифузија од 2005 година нуди добра основа за развој на радиодифузијата во Македонија. Примената, од друга страна, е спора и фрагментирана. Прекршоците често поминуваат неказнети, а се уште превладува силното влијание на политичките и деловните интереси.

Ситуацијата е најкритична во јавниот радиодифузен сервис. Сите досегашни реформи, главно на институционално ниво, се покажаа бескорисни. МРТ е финансиски исцрпена што има сериозно влијание врз способноста на станицата да ги остварува основните функции. Згора на сè, постојаните промени во раководните и уредничките структури, комбинирани со неуспешните обиди да се поправи програмската понуда, имаа негативно влијание врз трансформацијата на станицата.

Главен предизвик за комерцијалниот сектор во блиска иднина ќе биде квалитативната и квантитативната редефиниција на програмската понуда и дигитализацијата.

АНЕКС 1. ЗАКОНОДАВСТВОТО ЦИТИРАНО ВО ОВОЈ ИЗВЕШТАЈ

Закон за избори, Службен весник на РМ, бр. 40/06.

Закон за радиодифузна активност, Службен весник на РМ, бр. 100/05. (Во натамошниот текст Закон за радиодифузија).

Закон за измени и дополнувања во Законот за радиодифузна активност, Службен весник на РМ, бр. 10/07.

Закон за електронски комуникации, Службен весник на РМ, бр. 13/05.

Закон за основање на ЈП Македонска Радио-телевизија, Службен весник на РМ, бр. 6/98

Закон за измени и дополнување на Законот за основање на јП Македонска Радио-телевизија, Службен весник на РМ, бр. 78/04.

АНЕКС 2. ЛИТЕРАТУРА

На англиски јазик

- Broadcasting Council. “Analysis of the programmes offered for the harmonisation of the concession titles with the broadcast licenses”, 2007.
- Broadcasting Council. “Handbook for the formats of the radio and television programme services”, 30 October 2006.
- Broadcasting Council. Monitoring report by the Broadcasting Council on coverage of the election campaign of the 2006 parliamentary elections.
- Broadcasting Council. Monitoring of the radio and televisions’ programme, Broadcasting Council, internal document, 2007.
- Broadcasting Council. Report of Broadcasting Council of the Republic of Macedonia from 1 January 2006 to 31 December 2006.
- Broadcasting Council. *The Bulletin of the Broadcasting Council of the Republic of Macedonia*, Vol. 1, 1998.
- Commission of the European Communities. The Former Yugoslav Republic of Macedonia 2007, Progress Report accompanying the communication from the Commission to the European Parliament and the Council. Enlargement Strategy and Main Challenges 2007–2008, COM (2007) 663 Final, Brussels, 6 November 2007, SEC(2007) 1432.
- Government of the Republic of Macedonia. “Answers to the Additional Questions for the Economic Criteria and the Chapters of the *Acquis* for European membership”.
- IP International Marketing Committee. *Television 2007. International Key Facts*, October 2007.
- MRT. “Declaration on Professional and Ethical Principles for Programmes”, 2003, Skopje, internal MRT document, available in the MRT archives.
- SMMRI. Top 20 programmes in 2006, Skopje.
- Statute of the public enterprise Macedonian Radio Television.

На македонски јазик

- Советот за радиодифузија на РМ „Извештај за работата на Советот за радиодифузија на РМ за периодот од 01.01.2007 до 31.12.2007 година“, Скопје, март 2008 година.
- Македонски институт за медиуми, *Медиумската сопственост и нејзиното влијание врз независноста на медиумитеи плурализмот*, Скопје, 2004.
- Media & Advertising, “Analytica”, Skopje, 2007.

Strategic Marketing and Media Research (SMMRI), „Програмски потреби на телевизиската публика во Република Македонија“, јуни 2007.